

KÖZÉPKORI EGYETEMES TÖRTÉNETI SZÖVEGGYŰJTEMÉNY

Európa és Közel-Kelet
IV–XV. század

Szerkesztette
SZ. JÓNÁS ILONA

Osiris Kiadó • Budapest, 1999

A könyv az Oktatási Minisztérium támogatásával
a Felsőoktatási Pályázatok Irodája által lebonyolított felsőoktatási
tankönyv-támogatási program keretében jelent meg.

Szerkesztette
SZ. JÓNÁS ILONA

Fordította
BORZSÁK ISTVÁN
CSERNUS SÁNDOR
FERENCZY ATTILA
GERICS JÓZSEF
† GYÓNI MÁTYÁS
JÓNÁS ILONA
† KULCSÁR ZSUZSANNA
† MEZEY LÁSZLÓ
NAGY BALÁZS
NIEDERHAUSER EMIL
NOVÁK VERONIKA
† OLÁH JÓZSEF
OROSZ ISTVÁN
PITI FERENC
SZÁSZ GÉZA
† VÁCZY PÉTER

© SZ. JÓNÁS ILONA, 1999
Hungarian translation © FORDÍTÓK, 1999
© OSIRIS KIADÓ, 1999

TARTALOM

BIZÁNC (VI-X. SZÁZAD)

<i>Rabszolgák, colonusok</i>	17
Annak megtiltása, hogy rabszolgát föld nélkül adjanak el	17
A colonus földhöz kötése	17
Theodosios császár törvénye	18
A jegyzékbe foglalt nő gyermekei anyjuk helyzetét követik	18
A más colonusa rejtegetéséért járó büntetés	18
Theodosios császár törvénye 386-ból	19
<i>Városok a birodalom keleti területein</i>	19
Alexandria leírása	19
Ephesos és Smyrna	20
Bithynia és Thracia provincia	20
Gaza város gazdasági jelentősége i. sz. 400-ban	20
A főváros fényűzése	21
<i>Állami adminisztráció Iustinianos korában</i>	21
30. novella: Kappadókia proconsuláról	21
8. Novella	21
A Nika-felkelés	22
A bizánci selyemtermelés előtörténete	26
A hadsereg állapota Iustinianos idején	26
<i>A földművestörvény</i>	27
A közösségi földbirtokok védelme	32
Rendelet a katonabirtokok védelméről	33
<i>A Makedón dinasztia császárai a hatalmasokról</i>	34
I. Rómanos Lekapénos 934. évi novellájából	34
VII. Kónstantinos Porphyrogennétos (913–959)	35
II. Niképhoros Phókas 964. évi novellája	35
II. Basileios 996. évi novellájából	37
A bizánci udvari életről	39
A bizánci udvar szertartásrendje	40

AZ ARAB VILÁG

<i>Az iszlám keletkezése</i>	45
Muhammad és a meghódított lakosság	46
Az antiochiai patriarcha és a hódítók	47
<i>Az arab hódítások</i>	47
Damaszkusz városának és a damaszkuszi tartománynak meghódítása	48
A Jarmúk melletti ütközet	48

'Umar kalifa Szíriában	49
'Umar Jeruzsálemben	50
Elbeszélés Núbiáról	51
Békeszerződés a núbiaiakkal	52
<i>Hispania elfoglalása</i>	54
Tudmir és 'Abd al-'Azíz szerződése	55
<i>Az arab hatóságok és a szíriai lakosság</i>	55
'Umar válasza vezérének, Abú 'Ubajdának, a szíriai arab haderők parancsnokának	57
A keresztények ruhaviseletének szabályozása	57
'Umar és a fényűzés	58
<i>Az Omajjádok</i>	58
Arab forrás a más hitűek szerepéről	59
Abú Harb felkelése	59
<i>Arab utazók Afrika népeiről</i>	61
Afrika leírása	65
Az afrikai aranybányákról	67
Tengeri kikötők és keleti kereskedelem	68
Szaladin szultán jellemzése	71
<i>Zarándokhelyek vezérkalauza</i>	72

EURÓPA V–XIV. SZÁZAD

<i>Új népek a Nyugatrómai Birodalom területén</i>	81
Jordanes Gót története	81
Paulus Diaconus: A longobárdok története	82
A frankok történetéből	84
Gildas: Britannia története	92
Kelták és germánok harca Britanniáért	93
Viking támadások Britanniában	96
Békekötés az angolok és dánok között	97
Az Elba menti szlávok	98
<i>Törvénykönyvek</i>	99
A száli frankok törvénykönyve	99
A ripuári frankok törvénykönyve	111
A burgundok törvénykönyve	114
A szász törvénykönyv	116
Meroving királyok törvényei	118
Korai angolszász törvények	121
<i>A Karoling-kor</i>	127
Martell király hadjárata az arabok ellen Fredegar krónikájából	127
Vita Sancti Leodegarii	128
A Lorschi Évkönyvekből	129
Annales Regni Francorum	130
Einhard: Vita Karoli Magni	135
Liber Pontificalis, XCVIII. Leo III.	141
Rendelkezés a birodalomról (Ordinatio imperii)	142
A király feladatairól	145

AZ ARAB VILÁG

AZ ISZLÁM KELETKEZÉSE

Ibn Iszhák, az iszlám hagyomány és Muhammad életrajzának legrégebb szerzője. Medinában született. Bagdadban írta meg művét, ahová al-Manszúr kalifa meghívására költözött, itt halt meg 768-ban. A tőle származó életrajzot (*Szúra*) dolgozta át Ibn Hisám (megh. 834-ben).

F. Wüstenfeld, 1859, T. I., 160., 178. o.

Midőn Muhammad 40 esztendő s lett, próféta i küldetést kapott Istentől... Midőn Isten Muhammadot meg akarta tisztelni, s az emberiségen könyörölni akart, a próféta ságg azzal kezdődött Muhammadnál, hogy olyan igaz jelenéseket látott álmában, mint a hasadó hajnalpír, de azzal is, hogy mindenekefelett szerette az egyedülletet. – A prófétaának az volt a szokása, hogy minden esztendőben eltöltött egy hónapot Hírában;¹ a kurajsitáknál² a pogány korban az volt a szokás, hogy ezt... bűnbánati időnek tekintették... Midőn tehát elmúlt az esztendő, szokása szerint Ramadán havában³ elment családostul Hírába. Azon az éjszakán, amelyen Isten az ő szolgálói iránti irgalmasságból megtisztelte őt küldetésével, Gábor (főangyal) hozta el neki Isten parancsát. „Aludtam – így beszéli el Muhammad maga –, amikor egy teleírott leplet hozott nekem, és ezt mondta: Olvasd! Erre én így szóltam: Nem tudom elolvasni. Ekkor úgy beleszorított engem a lepelbe, hogy azt hittem meg kell halnom, azután elengedett, s megint azt mondta: Olvasd! Amikor én újra csak azt mondtam, hogy nem tudom elolvasni, úgy belesavart megint a kendőbe, hogy csaknem kileheltem a lelkemet, s akkor ismét elengedett engem, s megismételte parancsát. Most már attól való féltemben, hogy megint úgy bánik majd el velem, mint az imént, megkérdeztem, hogy mit kell elolvasnom; erre az felelte: Olvass a te Urad nevében, aki az embert egyetlen vérrögéből alkotta, olvass, mert a te Urad, a legkegyelmesebb, aki a tollak által tanította meg az embert arra, amit az nem tudott! – És ekkor én olvastam, és Gábor ismét elhagyott engem. Erre felébredtem, s úgy éreztem, mintha ezek a szavak a szívembe lennének beleírva. Kiléptem a barlangból s a hegy közepén állottam, ekkor az égből egy hangot hallottam, s az így szólított meg engem: Muhammad, te az Isten küldötte vagy, és én Gábor vagyok. – Az ég felé emeltem fejemet, hogy a beszélő után nézzek, és megláttam Gábort szárnyas férfiként, lábai a látóhatáron nyugodtak, s így kiáltott: Muhammad, te Isten küldötte vagy, és én Gábor vagyok! – Megálltam, utána néztem és sem előre, sem hátra nem léptem. Azután elfordultam tőle, de bármelyik oldalra irányítottam is pillantásomat, mindig magam előtt láttam őt... én azonban állva maradtam mindaddig, míg az angyal el nem tűnt, azután visszatértem a családomhoz. Amikor én neki⁴ elmondtam, hogy mit láttam, ő azt mondotta: Örvendj bátyám, és légy bátor! Annak nevére mondom, akinek hatalmában van az én lelkem, hogy remélem: te leszel néped prófétaja!”

¹ A Mekka környéki hegyek egyike, Muhammad elmékedéseinek és látomásainak helye.

² Kurajjis törzshöz tartozók. Jelentős szerepet játszottak Mekkában. Ebből a törzsből származott Muhammad, és az első kalifák is.

³ A muszlim böjthónap.

⁴ „Khadízsza, Muhammad első felesége.

Azután beteljesedett a kinyilatkoztatás, és Muhammad hitt az Istenben, és igaznak fogta fel a kinyilatkoztatást, és vállalta a rábízott feladatot, és voltak emberek, akiknek ez tetszett, és voltak olyanok, akikben gyűlöletet ébresztett. A próféta magában hordozza nehézségeit, terheit, és a küldetést hordozók közül csak a kitartók és erősek képesek e terheket elviselni Isten segítségével és támogatásával, ugyanis sokat kell eltűrniük az emberektől, akik éppen azért küzdenek ellenük, amit ők Isten nevében hirdetnek. Muhammad azonban Isten parancsai szerint cselekedett, szembeszegülve népének minden ellenkezésével és bántalmazásaival. Khadídza hitt Muhammadban, igaznak tartotta a kinyilatkoztatást, és támogatta őt feltett szándékában. Az első férfi személy aki hitt Muhammadban, aki vele imádkozott, és kinyilatkoztatását is igaznak tartotta, a tízesztendő 'Ali¹ volt... Azután Zajd² tért meg... Muhammad felszabadított rabszolgája... Azután Abú Bakr³ következett a megtérésben... S midőn Abú Bakr muszlim (= muzulmán) lett, nyíltan az iszlám hívének vallotta magát, és másokat is elvezetett Istenhez és az ő küldöttjéhez... Azután már csapatostól felvették a férfiak is, az asszonyok is az iszlámot, ugyanannyira, hogy Mekkában is sok szó esett már róla. Azután megparancsolta neki az Isten, hogy álljon a nyilvánosság elé kinyilatkoztatásával, ismertesse azt meg az emberekkel, s térítse át őket az iszlámra. Ez akkor történt, miután 3 éven át titokban tartotta hitbeli küldetését. – Midőn Muhammad az ő hitvallásával népe körében a nyilvánosság elé lépett, úgy, amint azt Isten megparancsolta neki, a nép nem tartotta távol magát tőle, s nem is utasította vissza mindaddig, míg el nem kezdett isteneikről beszélni, s el nem kezdte azokat gyalázni, akkor azután megmozdultak, s megtagadták őt, és elhatározták, hogy szembeszegülnek vele, és meg is fogják támadni, azoknak kivételével, akiket megóvott Isten az iszlám által, de ezek kevesen voltak, s a nép meg is vetette őket. Muhammadot nagybátyja, Abú Talib megszánta, védelmébe vette, sőt: ki is állt ügye mellett. Muhammad pedig követte Isten parancsait, és nem engedte, hogy bármi is visszatartsa attól, hogy hitvallását hirdesse.

...Ő nem volt sem túl magas, sem nagyon alacsony tehát középtermetű volt; haja nem volt sem göndör, sem nagyon hullámos, arca nem volt túl telt, nem is volt húsos; arcszíne fehér volt, pirossal keverve; szemei feketék voltak, hosszú szempillákkal, feje erőteljes volt, vállcsontjai erősek; mellén kevés finom szőrzet volt; kezei, lábai tökéletesek voltak, olyan könnyedén járt, mintha a víz felett lebegne, s ha oldalt pillantott, meg is fordult a pillantás irányában. Vállai között hordozta a próféta pecsétjét; kezei minden emberi kéznél bőkezeűbbek voltak, keble a legbátrabb volt, nyelve a legigazabb, védenecsihez mindenkor a leghívebb volt; magatartásában a legszelídebb és legkellemesebb; aki először pillantotta meg őt, eltelt az iránta való tisztelettudattól, aki közelebről megismerte, az meg is szerette, aki pedig őt, íme, leírta, annak azt kellett mondania: sem előtte, sem utána nem ismert hozzá hasonlót.

Muhammad és a meghódított lakosság

Ibn Sza'd (megh. 844-ben) *Kitáb at-tabakát al-kabír* (Az osztályok nagy könyve) c. művében Muhammad társainak életrajzát írta meg

E. Sachan, 1912, I. 1. 77. és 125.; II. 2. 7–8. o.

És megírta Isten küldöttje Banú Dzsanza törzsének, ezek pedig zsidók voltak, akik Maknában éltek: követeitek a visszafelé, községetekbe vezető úton betértek hozzám. Amikor ez a le-

¹ 'Ali, Muhammad unokaöccse, később veje, leányának Fátimának férje.

² Zajd ibn Hárith.

³ Muhammad apósa, 'Aisa nevű feleségének apja, a próféta halála után az első kalifa (632–634).

vél eljut hozzátok, biztonságban érezhetitek magatokat, megadatik nektek isten oltalma és küldöttjének oltalma.

Nem fognak benneteket bántalmazni és nem fognak szorongatni, mivel isten küldöttje oltalmazni fog benneteket, ugyanúgy, mint önmagát, hiszen minden ruhátok és rabszolgátok, és lovatok és fegyveretek isten küldöttjéé, annak kivételével, amit isten küldöttje vagy isten küldöttjének a küldöttje meghagy nektek; ezenkívül kötelesek vagytok beszo­l­gáltatni egy­ne­gye­dét a pálmatermés­tek­nek, és egy­ne­gye­dét halfogás­tok­nak és egy­ne­gye­dét annak, amit asszonyaitok fonnak, de ezen felül mentesítve vagytok mindenféle fejadótól vagy természetbeni szolgáltatástól. És ha hallgatni és engedelmeskedni fogtok, akkor isten küldöttje kötelezi magát, hogy tisztességben részelteti közületek azt, aki méltó rá, és meg­bo­csát közületek annak, aki helytelenül jár el.

És kijelentette Isten küldöttje az igazhitűeknek:

„Aki jól fog bánni Makna lakosaival, annak ez javára válik, aki pedig rosszul fog velük bánni, azt a saját fejére cselekszi. És nem lesz fölöttetek más emír, mint a közületek vagy az Isten küldöttjének családjából választott. Üdv veletek!”

Az antiochiai patriarcha és a hódítók

Eutychios vagy Eutukhios (arabul Szajjid ibn Batrík) Alexandria patriarchája (933) és történetíró. Arab nyelven írt könyvei közül legismertebb *Annalese*, első fordítása a XVII. századból való.

CSB, *Scriptores christ. orient.* 1909, III. t. VII. 135. o.

Amikor al-Mu'taszim a rómaiak országa ellen vonult, magával vitte Jób antiochiai patriarchát is. Ankara ostroma közben Jób görögül kezdett beszélgetni a rómaiakkal és ezt mondta nekik: „Jobb, ha meghódoltok és megfizetitek a fejadót urunknak, mint ha megölnek, vagy fogságba hurcolnak benneteket.” A rómaiak pedig a bástyák tetejéről szitkokkal halmozták el és kövekkel dobálták meg. Al-Mu'taszim pedig elfoglalta és felégette Ankarát, majd Amúrija alá vonult, és hosszú hónapokon keresztül ostromzár alatt tartotta. Jób antiochiai patriarcha minden nap odament a falak alá, és görög nyelven beszédet intézett a rómaiakhoz. Ijesztgetéseivel a fejadó megfizetésére akarta őket rávenni, hogy így al-Mu'taszim elvonuljon városuk alól. Azok pedig szitkokkal halmozták el és kövekkel dobálták meg. Így folyt ez mindaddig, amíg csak al-Mu'taszim be nem vette a várost. Akkor nagyon sok férfit ölt meg, sok asszonyt és gyermeket hurcolt el fogságba. (838. aug.)

AZ ARAB HÓDÍTÁSOK

A perzsa származású szerző, Baládzuri Bagdadban született, 892-ben halt meg. *Kitáb futúh al-Buldán* (Az országok meghódításának könyve) c. műve, melyből részletet közlünk, egyik legjobb forrásmunka az arab hódítások történetére vonatkozóan. Nemcsak a hadieseményeket sorolja fel, hanem kitér a hódítók és a leigázott népek közötti kapcsolatok ismeretére is.

M. J. de Goeje, 1866, 154–156., 161., 206–208. o.

Damaszkusz városának és a damaszkuszi tartománynak meghódítása

Beszélik, hogy a muszlimok az ellenük al-Mardzsnál összegyűlt csapatokkal vívott ütközet után tizenöt éjszaka maradtak ott. Ezután a 14. év Muharram havának 16. napján¹ visszafordultak Damaszkusz falaihoz, elfoglalták al-Gútát² és templomait. A város lakói az erődítmények mögé vonultak és bezárták a város kapuit. Khálid ibn al-Valíd a Báb as-Sarkí kapuval³ szemben sokaroztatta fel Abú'Ubajdától kapott ötezer emberét. Azt a monostort, amely mellett Khálid táborozott, Khálid monostorának nevezték el... A püspök, aki Khálid számára még a hadműveletek megindulásakor mindenféle hadianyagot biztosított, gyakran megjelent a bástyákon, mire kihívták Khálidot, és amikor kijött, a püspök üdvözölte és tárgyalásokat folytatott vele.

Egyszer a püspök így szólott hozzá:

„Abú Szulajmán! Közeledik a te diadalmad. Én fogadalmat tettem neked. Köss hát velem békeszerződést városomra vonatkozólag.” Erre Khálid tintát és papírt kért és ezeket írta:

„A legkegyelmesebb és legkönyörületesebb isten nevében! Khálid ibn al-Valíd íme, ezt adta Damaszkusz lakóinak, mikor bevonult a városba: megadta, hogy életük, vagyonuk, templomuk és városfaluk sértetlen maradjon. Egyetlenegy házukat sem fogja lerombolni. Ezt esküvel biztosítom az isten előtt, valamint a prófétának, helytartóinak és minden igazhitűnek a nevében. A damaszkusziakkal semmit sem fognak tenni, csak jót, ha megfizetik a fejadót.”

Ezek után a püspök egyik bizalmas embere egy éjjel felkereste Khálidot és jelentette neki, hogy a város lakói ünnepet ülnek akkor éjszaka, elmondta, hogy mással lesznek elfoglalva, hogy a Báb as-Sarkí kaput kövekkel torlaszolták el és őrség nélkül hagyták, és azt tanácsolta, hogy szerezzen létrát. A tábor közelében levő monostor lakói kerítették is neki két létrát, melyek segítségével a muszlimok sokasága felhágott a bástyákra és leereszkedett a kapu mögé. Itt alig volt egy vagy két ember. És a muszlimok egyesült erővel kinyitották a kaput. Ez napfelkeltekor történt...

A Jarmúk melletti ütközet

Beszélik, hogy Herakleios kétszázezer főnyi, rómaiakból és szíriaiakból, al-Dzsazíra és Arménia lakosaiból álló hatalmas sereget gyűjtött össze, élére pedig egyik közeli hívét állította. Elővéd gyanánt a gasszánida Dzsabala ibn al-Ahjamot küldte előre a Szíriában élő és a Lahm, Dzsuzam és más törzsekhez tartozó, nem tiszta vérű arabokkal együtt.⁴ Herakleiosnak az volt a terve, hogy megütközik a muszlimokkal és ha legyőzi őket, akkor jó lesz, ellenkező esetben úgy döntött, hogy visszavonul a rómaiak országába és Konstantinápolyban marad. A muszlimok összegyülekeztek és lassan vonultak fel a rómaiakkal szembe, majd a Jarmúk partján szörnyűséges és kíméletlen csatába bocsátkoztak. Jarmúk a folyó neve, és erre a napra huszonnégyezer muszlim gyűlt össze. A rómaiak és csatlósai aznap láncokkal kötözték magukat egymáshoz, hogy senkinek se jusson eszébe megfu-

¹ 635. március 11.

² Damaszkusz külvárosa.

³ A város keleti bejárata.

⁴ Így nevezték azokat a törzseket, amelyek az arabok között telepedtek meg, átvették nyelvüket és utánozták szokásaikat.

tamodni. Isten elpusztított közülük hetvenezret, szétvert maradványaik pedig elmenekültek és elrejtöztek Palesztinában, Antiochiában, Halabban,¹ al-Dzsazírban és Arméniában. A Jarmúk melletti ütközetben muszlim nők is részt vettek és elkeseredetten harcoltak. Hind, 'Utba leánya, Mu'ávija ibn Abú Szufján anyja ezt kiáltozta. „Csak a hónap alatt döfjétek meg ezeket a hitetleneket!” Férje, Abú Szufján ibn Harb, önként jött Szíriába, hogy láthassa két fiát,² és őt is magával hozta.

Abú 'Ubajda pedig Habíb ibn Maszlama al-Fihrit nevezte ki a lovas csapatok parancsnokává, amelyek az ellenség üldözésére indultak. Le is ölt ez mindenkit, akit csak elért. Beszéli, hogy Herakleios, amikor értesült a Jarmúk melletti ütközetről és a muszlimoknak a császári sereggel vívott elkeseredett harcáról, Antiochiából Konstantinápolyba menekült, és egy határ menti hegyszoroson való átkeléskor ezeket mondta: „Isten hozzád, Szíria! Milyen szép ország ez a mi ellenségünknek!” Szavaival Szíria gyönyörű legelőire célzott. A Jarmúk melletti ütközet a 15. év Radzsab hónapjában³ zajlott le.

És elmondta nekem Abú Hausz ad-Dimaskú Sza'id ibn Abd al-Azíz szavait: Megtudtam, hogy amikor Herakleios sereget toborzott a muszlimok ellen, és a muszlimok tudomására jutott, hogy a rómaiak közelednek felénk a Jarmúk melletti ütközet előtt, akkor Himsz⁴ lakosainak visszafizették azt a harádzsot,⁵ amelyet szedtek volt tőlük, és így szóltak: „Nem a mi dolgunk, hogy segítségünk nektek és megvédelmezzünk benneteket; csináljatok, amit akartok.” Himsz lakosai pedig azt mondták: „A ti uralmatok és a ti igazságosságotok jobban tetszik nekünk, mint az az igazságtalanság és az a bántalmazás, amelyet el kellett szenvednünk, a ti kormányzókkal biztosan meg tudjuk védeni városunkat Herakleios seregétől.” És felkeredtek a zsidók és így szóltak: „Esküszünk az Ószövetség könyveire, hogy Herakleios kormányzója csak akkor fok ebbe a városba belépni, ha legyőznek bennünket, és ha nem tudunk tovább küzdeni.” Es bezárták kapuikat és őrséget állítottak fel. Ugyanígy jártak el azoknak a városoknak keresztény és zsidó lakosai is, amelyek békeszerződéseket kötöttek a muszlimokkal. Ezt mondták: „Ha a rómaiak és csatlósaiak maradnak felül a muszlimok fölött, mi viszakerülünk régebbi állapotunkba; ellenkező esetben megmaradunk jelenlegi állapotunkban, amíg a muszlimok lesznek túlsúlyban.” És amikor Isten futásba kergette a hitetleneket és a muszlimokat segítette győzelemhez, a városok lakosai megnyitották városaikat, zenészeket, dobosokat hívtak, vigasságokat rendeztek és megfizették a kharádzsot.

'Umar kalifa Szíriában

Abú Júszuf ibn Ibráhím al-Kúfí (al-Anszári) Abú Hanífának (731–798) a róla elnevezett muszlim fogtudományi iskola alapítójának tanítványa, később bagdadi főbíró. – Fennmaradt műve *Kitáb al-kharádzs* (A földadó könyve).

M. J. de Goeje BGA, 1889, 170. o.

Hisám ibn 'Ammár mesélte el nekem, ... hogy 'Umar ibn al-Khattáb al-Dzsábijába ment és szét akarta osztani a földet⁶ a muszlimok között, mivel ezt az országot harc árán foglalta

¹ Aleppó.

² Jazíd és Mu'ávija.

³ 636. augusztus 19. és szeptember 7. között.

⁴ Himsz vagy Homsz: Emesa.

⁵ Kharádzs = földadó, amely a föld hozamának 50 százalékáig terjedhetett, de a föld a nem muszlim lakosság tulajdonában maradt. Ezenkívül szedték a dzsizját (fejadót) a nem muszlim kinyilatkoztatott vallások híveitől, vallásuk szabad gyakorlatának megváltása és védelmi díja gyanánt. Ez volt a „nyáj” (ráya).

⁶ Szíria földje.

el. Ekkor Mu'izz ibn Dzsabala így szólt hozzája: „Istenemre mondom, ha te felosztod ezt az országot, akkor olyasmi fog történni, ami nem kívánatos ránk nézve, mert sok föld jut ezeknek az embereknek a kezére. Ezek meghalnak, a föld pedig egy ember kezén marad. Majd olyan emberek fognak jelentkezni, akik bátran védelmezik az iszlámot, és nem találok számukra semmit. Úgy gondold meg döntésedet, hogy az elsők és az utolsók érdekeire egyaránt tekintettel légy.” Ő pedig egyetértett Mu'izz véleményével. Baszra uralkodója azt mondta, hogy megadná magát a muszlimoknak, mégpedig úgy hogy ad gabonát és ecetet, és kérte 'Umart, hogy állítson ki neki ilyen értelmű oklevelet. Ekkor Abú 'Ubajda hazugsággal vádolta meg, és így szólt: „Mi azzal a feltétellel kötöttünk velük békét, hogy megkapjuk azt, amit a muszlimok szedhetnek tőlük a téli szállás céljaira,¹ 'Umar pedig fejadót rótt ki Baszra különféle rendű és rangú lakosaira és kharádzsot földjeikre.”

'Umar meghagyta intézőinek, hogy csak felnőttek után szedjék a fejadót. Megállapította, hogy olyanoktól szedjék, akiknek négydénárnyi aranyuk van, és úgy rendelkezett, hogy Szíriában és al-Dzsazírban két-két mérték (mudja) búzát és három-három tömlő olajat szedjenek be a muszlimok ellátásának céljaira. Ugyanakkor arra is kötelezte őket, hogy három napig szállást adjanak az ott megpihenőknek.

'Umar Jeruzsálemben

Uo.

Ez az oklevél, amelyet 'Umar adott Jeruzsálem lakosainak és amelyben biztosítja számukra vérük, gyermekeik, vagyonuk, templomaik sértetlenségét, továbbá, hogy templomaikat nem fogják lerombolni még akkor sem, ha lakás céljaira szolgálnak...

'Umar előtt kinyitották a város kapuit, mire bevonult és a Feltámadás templomának udvarán telepedett meg. Amikor eljött az imádkozás ideje, így szólt Sophronios patriarchának: „Imádkozni akarok.” Az így felelt: „Hívők parancsolója, imádkozzál azon a helyen, ahol vagy.” 'Umar erre így szólt: „Itt én nem fogok imádkozni.”

Ekkor a patriarcha bevezette Kónstantinos templomába és gyékényterítőt fektetett le neki a templom közepén. 'Umar így szólt: „Nem, én itt sem fogok imádkozni.” És kiment 'Umar a feljáróhoz és egyedül végezte imáját a lépcsőkön. Azután így szólt Sophronioshoz: „Tudod-e, patriarcha, miért nem imádkoztam bent a templomban?” Az így válaszolt: „Nem tudom, ó hívők parancsolója!” Ekkor 'Umar így szólt: „Ha én bent imádkoztam volna a templomban, akkor ez a templom elveszett volna a számodra, kikerült volna a kezedből, és a muszlimok elvették volna tőled, mondván: »Itt imádkozott 'Umar.« De most hozz nekem papírt, és én írásban adom parancsolatomat.” És megírta 'Umar a parancsot, hogy egy muszlim se végezze imádságát ezen a lépcsőn, csak egymagában, és hogy itt ne gyűljenek össze imádkozás végett.

¹ Vagyis pénzt.

Elbeszélés Núbiáról

Ibn Abd al-Hakam (/802–871–72)

Abú-l-Kászim 'Abd ar-Rahmán ibn 'Abdalláh jogtudós, tanító. (*Könyv Egyiptom és Nyugat meghódításáról és az ezzel kapcsolatos elbeszélésekről*) című műve, valószínűleg a tanítványai számára készült előadások szövegét foglalta össze.

Ch. C. Torrey, 1901, 169–217. o.

Ő (Ibn 'Abd al-Hakam) mondotta: „Azután 'Abdalláh ibn Sza'd hadjáratot indított a feketék ellen (ezek pedig a núbiaiak) 31-ben,¹ ahogy elmondá nekünk Jahiá ibn 'Abdalláh ibn Bukajr.”

Elmondá nekünk 'Abd al-Malik ibn Maszlama: „Elmondá nekünk Ibn Lahdzsa Jazíd ibn Abú Habíb szavaival, aki mondotta: 'Abdalláh ibn Sza'd ibn Abú Szarh, 'Uthmán² helytartója vala Egyiptomban 31-ben és a núbiaiak harcoltak ellene.”

Azt mondja Ibn Lahdzsa, hogy elmondá neki al-Hárith ibn Jazíd, aki mondta: „A núbiaiak kitaróan harcoltak, s azon a napon megsebesült a szemén Mu'ávija Ibn Hudajdzs, Abú Szamír ibn Abraha és Hadzsvil ibn Nászira; e napon nevezték el a núbiaiakat »szemkilövknek«, 'Abdalláh ibn Sza'd fegyverszünetet kötött velük, amikor nem volt képes legyőzni őket.”

És mondja Ibn Abú Habíb az ő elbeszélésében: „És íme 'Abdalláh békét kötött a núbiaiakkal olyan feltétellel, hogy fegyverszünet lesz köztük és a muszlimok között, azzal, hogy ők (a muzulmánok) nem fognak hadjáratot indítani azok ellen, a núbiaiak pedig nem fognak hadjáratot indítani a muszlimok ellen, és hogy a núbiaiak évente ennyi és ennyi számú foglyot fognak fizetni a muszlimoknak, és hogy a muszlimok évente ennyi és ennyi lencsét fognak nekik adni.” Mondja Ibn Abú Habíb: „És nem volt köztük és Egyiptom emberei közt sem írásos szerződés, sem egyezmény ez csupán fegyverszünet volt egyiküknek a másikkal szembeni biztonságának feltétele alapján.”

Ibn Lahdzsa mondja: „És nincs semmi rossz abban, hogy rabszolgáikat a núbiaiak és mások közül vásárolják.” Abú Habíb pedig, Jazíd ibn Abú Habíb atyja – és az ő neve Szuvajd – eme rabszolgák közül való volt.

Sza'id ibn 'Ufajr elmondá nekünk Ibn Lahdzsa szavaival, hogy pedig hallá, amint Jazíd ibn Abú Habíb mondotta: „Apám a dumkulai foglyok közül való, a Medinában lakó 'Ámir nemzetségből származó egyik ember kliense, akit Sarík ibn Tufaddzilnak³ neveznek.”

És mondja ő (Ibn 'Abd al-Hakam): „Az az adó pedig, amelynek feltétele mellett a núbiaiakkal a békét megkötötték, amint azt Egyiptom egyes idős lakosai említették, évente háromszáz hatvan fő rabszolgát tett ki.” S mondják úgyszintén: „Nem, évi négyszáz fő kiadásának feltétele mellett, ebből a muszlimok számára háromszázhatvan főt, s az ország kormányzója számára negyven főt.” Mondja ő: „És egyes vének azt állítják, hogy ebből tizenhét szoptatóst.”

Azután 'Abdalláh ibn Sza'd⁴ eltávozott tőlük. S azt mondják az első sejkek egyike azt beszéli, hogy al-Fusztátban⁵ átnézett egy másolatot s elolvasta, még mielőtt ez a másolat megsemmisült, s ezt jegyezte meg belőle: „Mi szerződést és egyezséget kötöttünk veletek, hogy fizessetek nekünk évente háromszázhatvan fő rabot s országunkat csak átutazóban látogatók, nem maradva itt, mint ahogy mi is fogunk járni a ti országotokban; azzal a feltétel-

¹ 651.

² 'Uthmán ibn Affán, a harmadik kalifa 644–656-ig uralkodott.

³ Az arabok Núbia elleni hadjáratának egyik résztvevője.

⁴ „Egyiptom helytartója 'Amr után, a 651–52-es núbiai hadjárat vezetője.

⁵ Kairó régi neve.

lel, hogy ha ti valakit is megöltök a muszlimok közül, úgy a fegyverszünet veletek felbomlik; s azzal a feltétellel is, hogy ha ti a muszlimok (szökött) rabszolgái közül bárkit is elrejtetek, úgy a fegyverszünet szintén érvénytelen; s reátok hárul a kötelezettség: kiadni a muszlimoktól elszökötteket és azokat, akik a dzimmik¹) közül nálatok menedéket keresnek.”

És egy másik sejk² azt állítja, hogy a núbiaiaknak semmiféle kötelezettségük sem volt a muszlimokkal szemben, s hogy ők az első évben, amikor megküldték az al-baktot, 'Amr ibn al-'Ásznak negyven rabszolgát ajándékoztak, de ő nem kívánta ezt elfogadni tőlük s visszaadta ezt a koptok³ egyik fejének, akit Nasztakusznak hívtak, ez pedig a koptok vezetője volt Egyiptomban. Nasztakusz eladá ezeket, s a koptok számára készleteket vásárolt. S ennek okául azt hozzák fel, hogy 'Amr búzát és lovakat küldött a núbiaiaknak, a koptok pedig hiányt szenvedtek búzában és lovakban s felismerték ezt az első időben és szenvedének. Ilyen elbeszélés szól róluk.

Ezután folytatódik az elbeszélés. Összegyülekezett 'Abdalláh ellen az al-budzsa (nép)⁴, amikor ő visszatért a Nílus partjaira, s kérdezősködött tőlük. Szóltak neki ezek lakóhelyéről s ő jelentéktelennek találta ezek dolgát, s elment otthagya őket. S nem volt velük sem megegyezés, sem békeszerződés, s 'Ubajdalláh ibn al-Habháb⁵ volt az első, aki békeszerződést kötött az al-budzsával.

S az egyik sejk azt állítja, hogy ő olvasta Ibn al-Habháb levelét, s íme ebben (ilyen követelések voltak): „háromszáz hajadont évente; hogy az al-budzsa úgy jelenjék meg a (Nílus) völgyében, átutazóban, mint a kereskedők, megállás nélkül; azzal a feltétellel, hogy nem fognak megölni sem egy muszlimot, sem egy dzimmít ha pedig megölik, úgy nincs többé szerződés: hogy az al-budzsa ne rejtse el a muszlimok rabszolgáit, s adja vissza a szökevényeket, ha ezek hozzájuk kerülnek. S íme megkötém én erről a szerződést a velük való találkozás napjaiban, amikor ők ezzel voltak elfoglalva. S minden juhért, amit az al-budzsa elvesz, négy dinárt, tehénért pedig tíz dinárt fizessen. Kezesük a völgyben volt, túszul a muszlimok kezében”...

Békeszerződés a núbiaiakkal

Elmondá nekem Muhammad ibn Sza'd, akinek elmondá Muhammad ibn 'Umar al-Vákidí (és pedig) al-Valid ibn Kathír szavaival, ez pedig (mondá) Jazíd ibn Abú Habíb szavaival, aki közlé ezt Abú-l-Khajr szavaival, aki mondá: „Amikor a muszlimok meghódították volt Egyiptomot, 'Amr ibn al-'Ász⁶ a környező lakott helyekre lovasságot küldött, hogy azokat legázzolja. S 'Amr elküldé 'Ukba ibn Náfí' al-Fihrí⁷ is, Náfí pedig al-'Ász fivére vala anyja révén. S lovasságuk behatolt Núbiába, mint ahogy behatolónak Rumba⁸ a nyári hadjáratok idején.

S a muszlimok a núbiaiak részéről erős ellenállásba ütköztek; amazok szembefordultak velük s elárasták őket nyilakkal, úgyhogy ők valamennyien sebet kapnának. S elvonultak a muszlimok számos sebbel és kilőtt szemmel, a núbiaiakat pedig elnevezték „szemkilö-

¹ Színes rabszolgák.

² Sejk = öreg, törzsfő, tudós muszlim.

³ Núbiai keresztények.

⁴ Núbiai bennszülöttek neve, másutt „bedzsa”.

⁵ 734-től Hisám ibn 'Abd al-Malik Ommajjáda kalifa helytartója. Harácsoló adóztatása egyik oka volt a berberek felkelésének.

⁶ 640–642-ben ő hódította meg Egyiptomot, majd első helytartója lett.

⁷ 684–685-ben hadat vezetett Marokkóba.

⁸ Bizánc.

vőnek". S a núbiaiak ilyen helyzetben maradának, amíg nem kezdett Egyiptomban uralkodni 'Abdalláh ibn Sz'd ibn Abú Szarh.¹ A núbiaiak békét kértek tőle és kölcsönös biztosítékokat, s ő beleegyezését adta ehhez a dzsizja megfizetése nélkül, de azzal a feltétellel, hogy évente háromszáz rabszolgát adnak, valamint azzal, hogy a muszlimok megfelelő élelmiszert adnak át nekik.

Elmondá nekünk Abú 'Ubajd-al Kászim ibn Szallám, aki beszélé: 'Abdalláh ibn Szálih közölte velünk Ibn Lahia szavaival, és ez Jazíd ibn Abú Habíb szavaival, aki mondotta: „Köztünk és a feketék közt nem volt sem írásos szerződés, sem egyezmény; ez csupán fegyverszünet volt köztünk és köztük, azzal a feltétellel, hogy mi adjunk nekik búzát és lencsét, és ők adnának nekünk rabszolgákat. És nincs semmi rossz rabszolgák szerzésében a núbiaiak és mások soraiból.”

Közölte velünk Abú 'Ubajda szavaival 'Abdalláh ibn Szálihnak, ez pedig al-Lajth ibn Sza'd szavaival, aki mondotta: „A békeszerződés köztünk és a núbiaiak között csak azzal a feltétellel volt, hogy mi nem harcolnánk ellenük és ők nem harcolnának ellenünk, és hogy ők adnának nekünk rabszolgákat, mi pedig adnánk nekik ennek megfelelően élelmiszert. Es ha ők eladják asszonyaikat és gyermekeiket, úgy én nem látok rosszat abban, hogy ezeket megvásároltuk.”

Es Abú-l-Buhturí és mások elbeszéléséből következik, hogy 'Abdalláh ibn Sza'd ibn Abú Szarh békét kötött a núbiaikkal azzal a feltétellel, hogy ők évente 400 rabszolgát adnak át, akiket elszállítanak, vevén értük élelmet.

Al-Mahdí,² az igazhívők uralkodója megparancsolá évi adó kivetését a núbiaiakra, melynek mértéke 360 fő rabszolga és egy zsiráf, azzal a feltétellel, hogy ők kapnának viszont ajándékkul búzát, ecetet, ruhákat és szőnyeget vagy eme tárgyak értékét.

S elbeszélésük azt állítja, hogy a núbiaiak számára nem volt kötelező az al-bakt³ évenkénti megfizetése, és hogy tőlük ennek megfizetését al-Mahdí uralkodása alatt követelték meg. És ők kérelmet nyújtottak be hozzá arra vonatkozólag, hogy ez az al-bakt azoknak a raboknak egy része, akiket ők ellenségeiktől vesznek el, és ha ilyeneket nem találnak, úgy gyermekeiket használják fel erre ugyanolyan számban. És al-Mahdí megparancsolá, hogy a núbiaiak azzal a feltétellel szállítsák az al-baktot, hogy az évi rész minden három évben szedessék tőlük. És ennek a kérelemnek az igazolása nem található a fenséges kancelláriákban, hanem megvannak ezek az igazolások Egyiptom kancelláriájában.

Es al-Mutavakki 'Alá Alláh⁴ megparancsolá elküldeni egy Muhammad ibn 'Abdalláh nevű embert, akit al-Kummí néven ismertek, ércbánya vezetőjének Egyiptomba, és kinevezé őt al-Kulzúm és a Hidzsászba vezető út kormányzójává és az egyiptomi zarándokok védnökévé. S amikor ez megérkeze az ércbányába, készleteket szállított hajókon al-Kulzúmból⁵ az al-budzsa országába. S al-Kummí eljutta az 'Adzáb⁶ néven ismert partra, s ide érkezének hozzá a hajók, ő pedig felhasználta ezeket a készleteket, ezekkel táplálkoztak ő és azok, akik vele voltak, amíg el nem érték az al-budzsa uralkodójának várát.

Ő megütközött az al-budzsa királyával, kis számú katonájával. A budzsa nehéz tevéken ülő katonák tömegével vonult ki ellene. Al-Kummí pedig csengőkhöz folyamodott rákötötte ezeket a lovakra. Amikor a tevék meghallották a csengettyúk hangját, szétszóródtak albudzsa lovasaikkal hegyen-völgyön, s al-budzsa uralkodóját megölték.

¹ Egyiptom helytartója 'Amr után: hadjáratot indított Núbia ellen 651–652-ben.

² Abbászida kalifa 775–785.

³ Nem szigorúan vett adó, mivel a rabszolgák ellenértékéért élelmiszert kaptak.

⁴ Abbászida kalifa 847–861.

⁵ Város és kereskedelmi kikötő a Vörös-tenger afrikai partján kb. 1/2 km-re a mai Suezről.

⁶ Kikötő a Vörös-tenger afrikai partján, a mohamedán zarándokok innen indultak Mekkába, egyúttal fontos áruközpont az India és Közép-Afrika közötti útvonalon.

Majd helyette [királlyá] lett nővérének fia [apja pedig az al-budza egyik királya] volt és fegyverszünetet kért, al-Mutavakkil 'Alá Alláh pedig megtagadta ezt, azt kívánván, hogy az jelenjen meg előtte [szó szerint: „az ő szőnyegét tapossa”]. Ez megérkeze Szamarrába és megköték a békét 241-ben¹ adó és al-bakt fizetésének feltétele mellett. S a budza visszatért al-Kummí kíséretében. Az al-budza emberei pedig a fegyverszüneti feltételeknek megfelelően adót fizettek, és nem akadályozták a muszlimokat az aranybányában végzett munkában: ez az ő urukra kiszabott feltétel volt...

HISPÁNIA ELFOGLALÁSA

A 711. júl. 25–26-i, Xeres de La Frontéra-i ütközet leírása, a Spanyol Névtelen ún. *Isidorus Pacensis* művéből. (34., 36. fejezet.)

Florez, 1747, VIII., 290. o.

34. Az ő idejében... Roderik, a szenátus biztatására, belső zavargás útján magához ragadta az uralmat.² Egy évig uralkodott. Ugyanis, miután sereget gyűjtött az arabok ellen, kik a Músza³ által küldött mórokkal, azaz Tárikkal,⁴ Abú Zar'ával és másokkal együtt hosszú időn át támadták a reá bízott tartományt, s együttesen több várost el is pusztítottak... tehát velük megütközve, visszavonult a hegyeken keresztül; s miután ebben a csatában megfutamították a gótok egész hadseregével együtt – ezek a gótok fegyvertársaiként és csalárd módon vele együtt érkeztek annak idején, hogy megszervezhesse az uralmat – elesett. Így a hazával együtt az uralmat is elvesztette, fegyvertársainak pusztulásával egyetemben...

36. ...míg a fent felsorolt (arab) kiküldöttek pusztították Hispániát, nemcsak az ellenség, hanem a belháború dühétől is szenvedett ez az ország; annak érdekében, hogy maga Músza is elérhesse ezt a nagyon szerencsétlen népet a gadsis⁵ tengerszoroson át, miután elérkezett Herkules oszlopaiig, füst jelével megmutatták neki a kikötő bejáratát, sőt: előre jelezték neki, illetve felfedték előtte, hogy a kikötővel, mint valami kulccsal kezében tartja Hispánia bejáratát, s ő a már régóta gonoszul megtépázott országba kegyetlenül be is vonult, s áthaladt rajta végigpusztítva azt, és betört egészen Toledóig, e királyi városig; a szomszédos területeket gonoszul szétverte, miután előzőleg csalárd módon békét kötött velük; sok idősebb nemesurakat, akik tudniillik visszamaradtak azért, mert Oppa, Egika király⁶ fia Toledóból elmenekült, verpadon fejeztetett le pallossal, de a királyfi miatt még sokakat öletett le karddal. És így nemcsak Hispánia túlsó felét, de az innensőt is egészen Saragossáig, ez ősrégi és virágzó városig – miután az Isten büntető ítélete szélesre tárta előtte az utat – karddal, kiéheztetéssel és fogságba hurcolással végigpusztította, ékes városait a tűz martalékává téve, romba döntötte, az idős és hatalmas világi urakat kereszt-halálra ítélte, az ifjakat és a csecsemőket törrel öldöktette le. S miközben e rémuralom senkinek nem hagyott nyugtot, a még megmaradt városok, most már kényszerből, békéért esengenek nála, ő hízelkedő és mosolygós ravaszsgal ejti meg őket, s amit követel tőlük,

¹ 855-856.

² Roderik nyugati gót király (710–711). Korábban Bética kormányzója volt. Az előző király Witiza kormányzásával szemben álló nemesi párt, ennek fiával a már korábban társuralkodónak vett Akhilával szemben választotta meg.

³ Músza ibn Nuszajr, Afrika és Magreb kormányzója.

⁴ Tárik ibn Zijád, Tanger kormányzója muszlim berber katonáival támadta meg Hispániát.

⁵ Cadiz.

⁶ Egika (687–702) (693-tól fia, Witiza társuralkodó); Oppa, Witiza öccse, toledói érsek.

azt késlekedés nélkül megadják; – ám alighogy kieszközölték a békét, máris menekülniök kellett az újabb rémségek miatt, s megint csak a hegyek közé futva az új vész elől, az éhhalál, s egyéb halálnemek vitték végpusztulásba őket. Az arabok pedig e szerencsétlen Hispániában az ősi patrícus városban, Kordovában – amely a környező városok között mindenkor a leggazdagabb volt, s a vizigótok (nyugati gótok) országának legfőbb örömteli büszkesége – adtak székhelyet rémuralmuknak.

Tudmir és 'Abd al-'Azíz szerződése

'Abd al-'Azíz, Músza ibn Nuszajr fia a nyugati gót területek pacifikálásában, majd a félsziget kormányzásában jelentős szerepet játszott a hódítás első éveiben. Az alábbi szerződést Murcia tartomány gót kormányzójával kötötte, 7 erőd átadása és évi adó fizetése ellenében elismerve utóbbi jogait a terület fölött.

Lévy-Provençal, T I. 1950, 15. o.

„Alláhnak, a Kegyelmesnek és Könyörületesnek nevében!

'Abd al-'Azíz, ibn Músza ibn Nuszajr írta Tudmir ibn Abdushoz.¹ Ez utóbbi elnyeri a békét, Alláh és Prófétajának védelme alatt, sem az ő, sem övéi helyzetében nem kell változást szenvednie, megtarthatja szuverenitását, s alattvalói sem megölve, sem rabságra vetve, sem gyermekeiktől vagy feleségeiktől elválasztva nem lesznek, senki sem zaklatja őket vallásuk gyakorlatában, templomaikat sem felgyújtani, sem az ott levő kultikus tárgyaktól megfosztani nem fogjuk. S ez mindaddig így lesz, amíg eleget tesznek azoknak a kötelezettségeknek, melyeket rájuk kirovunk. A békességet az alábbi hét város átadása ellenében engedélyezzük: Orilmela, Baltana, Alicante, Mula, Villena, Lorca és Ello. Nevezett nem adhat menedéket senki személynek, aki tőlünk menekül, vagy ellenségünké válik, nem tehet kárt sem a mi, sem a mieink javadalmaiban, nem tarthatja titokban azokat a tudósításokat, amelyek ellenségeinkre vonatkozóan hozzá eljutnak. Neki és alattvalóinak személyenként minden évben az alábbi adót kell fizetniök: 1 dinárt készpénzben, 4 véka gabonát, 4 véka árpát, 4 mérő mustot, 4 mérő ecetet 2 mérő mézet és 2 mérő olajat. A rabszolgák mindennek a felét fizetik. Íratott Radzsab havában a hidzsra 94.² évében.

AZ ARAB HATÓSÁGOK ÉS A SZÍRIAI LAKOSSÁG

Szemelvényünk szerzője Abú Júszuf ibn Ibráhím al-Kúfí (al-Anszári) mint főbíró adott ki jogi döntvényeket.

M. J. de Goeje BGA, VI, 1889, 25–27. o.

a) Ami a keresztények (dzimmí)³ helyzetével kapcsolatos kérdéseket illeti, ő igazhitűek parancsolója, vagyis azt, hogy miért maradtak meg szentélyeik és templomaik a községekben és a városokban, és miért nem kellett lerombolniuk, amikor a muszlimok meghódították őket, és hogy miért szabad kitűzniük a keresztet ünnepeiken, a válasz az, hogy a muszlimok és a keresztények között békeszerződés létesült, azzal a feltétellel, hogy megfizetik a fejadót, és a városokat azzal a feltétellel adták át, hogy szentélyeiket és templo-

¹ A nyugati gót kormányzó, Tudmir arab neve.

² 713. április.

³ Dzimmí: nem muszlim kinyilatkoztatott (zsidó, keresztény) vallás híve, akivel a muszlim állam védelmi szerződést (dzimmet) kötött.

maikat nem rombolják le sem a város határain belül, sem azokon kívül, és hogy élhetnek, hogy a muszlimok harcolnak helyettük és megvédelmezik őket azokkal az ellenségekkel szemben, akik bántanák őket, végül, hogy ünnepeiken kitűzhetik a keresztet.

Abú Júsuf mondja: Elmondta nekem egy tudós a szíriai Mekhul szavai szerint, hogy amikor Abú 'Ubajda ibn al-Dzsarráh bevonult Szíriába, békeszerződést kötött a keresztényekkel a következő feltétellel: templomaik és szentélyeik megmaradnak, de új szentélyeket és új templomokat nem fognak építeni, megmutatják az utat, az eltévedt muszlimnak és hidat építenek a folyókon keresztül a maguk költségén, három napig eltartják az elvonuló muszlimokat, nem fogják káromolni a muszlimot, nem is bántalmazzák, nem fogják kiengedni disznóikat házaikból olyan helyekre, ahol muszlimok tartózkodnak; jelzőtüzet fognak gyújtani az Isten útján járó harcosok eligazítására, és nem fogják elárulni az ellenségnek a muszlimok gyenge helyeit.

...Amikor a keresztények látták, hogy a muszlimok milyen becsületesen megtartják adott ígéreteiket, és hogy milyen jól bánnak velük, akkor kíméletlen ellenségeivé váltak a muszlimok ellenségeinek, és segítették a muszlimokat ellenségeikkel szemben. Minden olyan város, amely békeszerződést kötött a muszlimokkal, embereket küldött ki, hogy szerezzenek híreket a rómaiakról,¹ királyukról és arról, hogy mit terveznek.

És megjöttek a küldöttek és jelentették, hogy a rómaiak akkora sereget gyűjtöttek össze, amekkorát még nem látott a világ...

...Abú 'Ubajda és a muszlimok veszedelmesnek tartották helyzetüket. Ekkor Abú 'Ubajda írt azokba a városokba kinevezett helytartóinak, amelyekkel békeszerződést kötött, megparancsolta, hogy térítsék vissza a keresztényeknek a tőlük beszedett fejadót és kharádzsot, és elrendelte, hogy ezt mondják nekik: „Visszaadjuk pénzeteket, mert megtudtuk, hogy seregek gyülekeznek ellenünk, ti pedig kikötöttétek, hogy védelmezzünk meg benneteket. Mivel mi ezt nem tudjuk teljesíteni, visszaadjuk, azt amit elvettünk tőletek. Ragaszkodni fogunk a veletek kötött és köztünk írásba foglalt feltételekhez, ha isten győzelemhez segít bennünket ellenségeink fölött.” Amikor a muszlimok ezt elmondták a keresztényeknek és visszaadták a pénzüket, amit tőlük szedtek, a keresztények így szóltak: „Vezéreljen benneteket vissza hozzánk az Isten és adjon győzelmet ellenségeitek fölött! Ha rómaiak volnának a helyetekben, ugyan semmit sem adtak volna vissza, sőt még azt is elvennék, amink megmaradt, és nem hagynának nekünk semmit.”

...A muszlimok és a sokistenhívők elkeseredett harcba bocsátkoztak. Mindkét részről rengetegen hullottak el. Végül is Isten segített a muszlimoknak és futásba kergette ellenségeiket.

Voltak olyan városok is, amelyeknek lakossága nem kötött békét Abú 'Ubajdával. Amikor ezeknek a városoknak lakosai látták, hogy milyen bántalmazásoknak voltak kitéve a sokistenhívő társaik, követeket küldtek Abú 'Ubajdához és békét kértek, Abú 'Ubajda megadta nekik a békét, mégpedig ugyanazokkal a feltételekkel, amelyekkel az előbbieknél, de még megtoldotta azzal, a kért kikötéssel, hogy ha olyan rómaiak akadnának közöttük, akik azért jöttek, hogy harcoljanak a muszlimokkal és most ott tartózkodnának, akkor ezek a rómaiak bocsánatot nyerjenek és holmijukkal, vagyonukkal és családjukkal együtt visszamehetnek a rómaiak országába, a muszlimok nem fogják őket ebben gátolni. Abú 'Ubajda beleegyezett, mire megfizették a fejadót és megnyitották előtte városaik kapuit.

¹ A bizánciakról van szó.

'Umar válasza vezérének, Abú 'Ubajdának, a szíriai arab haderők parancsnokának

Sikereket aratnak azok, akik megtartóztatják magukat a kapzsiságtól...

...Ha egyszer behajtottad rajtuk a fejadót, semmi egyebet nem követelhetsz tőlük, és hatalmad nem terjed ki másra.

Meggondoltad-e, hogy ha mi fogjuk és szétesztjük ezt a lakosságot, mi marad azoknak a muszlimoknak, akik utánunk jönnek? Allahra mondom, nem fognak embert találni, akit munkára kényszeríthetnének, és végképp elesnek annak lehetőségétől, hogy munkájának gyümölcsseit élvezzék.

Az igazhitű muszlimok ezek rovására fognak élni, amíg élnek, amikor pedig mi is meghalunk, és ők is meghalnak, akkor a fiaink fognak élni az ő fiaik rovására mindaddig, amíg csak úgy lesz, hogy szolgálói lesznek a muszlim hit követőinek, amíg csak a muszlim hit marad az uralkodó.

Így terheld meg őket fejadóval, ne engedd őket elhurcolni fogságba és tiltsd meg a muszlimoknak, hogy igazságtalanul bánjanak velük, hogy kárt okozzanak nekik és felegyék vagyonukat, kivéve, amikor ez meg van engedve, és becsületesen tartsd tiszteltben azokat a feltételeket amelyekben megegyeztél velük mindannak fejében, amit adtál nekik.

A keresztények ruhaviseletének szabályozása

Al-Kúfi, (*Kitáb al-Kharádzs*), 101. o.

Közben pedig bélyeget kell sütni a keresztények nyakára, mikor az adó beszédése folyik, és amíg szemléljük be nem fejeződött... És meg kell parancsolni, hogy egyikük ruhája, hátságállata vagy külseje se hasonlítson a muszlimokéra. Kötelezni kell őket, hogy a durva zsinaghoz hasonlatos övet hordjanak, és mindannyian ilyenekkel övezzék fel magukat. Fejrevalójuk keményített vászomból készüljön, nyergeikre káposztót akasszanak, szandáljuk szíjait kétszeresre kössék és ne úgy szabják, mint ahogyan a muszlimok szabják; tiltsák meg asszonyaiknak, hogy tevén járjanak; tiltsák meg nekik, hogy új szentélyeket vagy templomokat építsenek a városban, azokon kívül, amelyeket szerződésben kikötöttek maguknak... A keresztényeknek meg kell engedni, hogy a városokban élhessenek és a muszlimok piacain adhassanak és vehessenek, de nem szabad sem bort, sem disznót árulniuk, és a városokban nem mutogathatják keresztjeiket... Parancsold meg helytartóidnak, hogy kötelezzék a keresztényeket ezeknek a külsőségeknek a tiszteltben tartására. Ezt parancsolta helytartóinak 'Umar ibn al-Khattáb és még hozzátette: hogy külsejük alapján is meg lehessen őket különböztetni a muszlimoktól.

(Al-Dzsabari)

Ebben az évben¹ al-Mutavakkil kalifa parancsára minden keresztényt arra köteleztek, hogy sárga nyakszálát és övet viseljen, ha lovon ül, csak fából készült kengyelt használhasson, a nyereg hátsó részére, két kis gömböt illesszen, fejrevalójára² pedig két gombot, ha valaki ilyent visel, mégpedig úgy, hogy színét meg lehessen különböztetni a muszlimok között használatos kalanszuvától: ruhájára két olyan foltot varrjon, mint amilyen rabszolgáik ru-

¹ I. sz. 849–850-ben.

² A perzsa kalanszuva szó „magas kucsmát” jelent.

háján van, mégpedig úgy hogy a folt színe elüssön a felsőruha színétől, amelyre rávarrják, továbbá az egyik folt elől legyen, a mellen, a másik hátul, az ember hátán, nagysága négy ujjnyi, a színe sárga. Ha keresztény ember csalmát¹ visel, csalmája is sárga színű legyen.

'Umar és a fényűzés

Szemelvényünk Ibn al-Athír (megh. 1254-ben) *Kitáb al-kámil fiat-tárikh* (A történelem teljes könyve) c. művéből való.

Tornberg, BGA, II., 166. o.

'Umar megparancsolta a dzsundok elöljáróinak, hogy egy kijelölt napon menjenek be hozzá al-Dzsábijába könnyű fegyverzetű csapataikkal és hagyják helytartóikat kerületeikben. Al-Dzsábijja előtt találtak vele. Először Jazíd és Abú 'Ubajda, majd Khálid ment oda hozzá. Valamennyiük lova brokáttal és selyemmel volt letakarva.

Ekkor 'Umar kődarabokat kapkodott fel és elkezdte őket dobálni, közben ezeket mondta: „De hamar hűtlenek lettetek régebbi meggyőződésetekhez! Talán az én fogadásomra jöttetek ilyen cicomával? Hogy elkényesedtetek két esztendő alatt! Ha századaitok élén jelentetek volna meg ilyen öltözetben, másokat állítottam volna a helyetekbe.” Azok pedig így válaszoltak: „Igazhitűek parancsolója, ne ítélj meg bennünket külsőnk szerint, fegyvereinktől pedig nem válunk meg soha!”

AZ OMAJJÁDOK

Ahmad ibn Abú Ja'kúb ibn Vadih al-Kátib Al-Ja'kúbi a IX. század végén állította össze történeti kompilációját: *Kitáb al-Buldán*.

M. J. de Goeje, BGA, VII., 328. o.

Mu'áviya egy Ibn Uszal nevű keresztényt nevezett ki a himszí kharádzs beszédőjének. Előtte egyetlen kalifa sem nevezett ki keresztényeket ilyen állásra.

Mu'áviya idejében a palesztinai kharádzs 450 000, az urdunni kharádzs 180 000, a damaszkuszi pedig 450 000 dénárt tett ki.

És Mu'áviya Szíriában, al-Dzsazírában és Jemenben csak úgy, mint Irakban, elkobozta és a maga kizárólagos tulajdonának jelentette ki a királyok birtokában volt földeket. Ezeket rokonai és bizalmas hívei között osztotta szét. Ő volt az első, aki mindenféle ilyen „elvett” birtokkal rendelkezett²...

Szulajmán ibn 'Abd al-Malik éppen Ramlában tartózkodott, amikor megtudta, hogy kalifává választották. Ramlában hatalmas mecsetet és uralkodói palotát építtetett, és a Ludda városában élő embereket ide telepítette át. Szulajmán leromboltatta ezek luddai házait és Ramlában építtetett helyettük. Büntetéssel sújtotta azokat, aki ebben ellenszegültek, le-

¹ Turbán.

² Asz-szuafi: így nevezték a perzsa király és családjának földjeit, azokat a birtokokat, melyeknek tulajdonosai eltűntek, vagyis mindazokat a földeket, amelyek a hódítás után szabadon maradtak. Voltak ilyenek Szíriában is: tulajdonosaik – görög patríciusok – elpusztultak a háború során vagy a császári sereggel együtt elmenekültek. Ezeket a földeket a muszlim uralkodók bérbe adták ki a parasztnak, akik a bért az államkincstárnak fizették. 'Uthman, Mu'áviya és 'Abd al-Malik kalifa a tizedfizetés kötelezettségével tulajdon birtokok gyanánt osztotta fel ezeket a területeket. Utóbbi mindazokat a szíriai földeket is szétosztotta, melyek tulajdonosaik halála után gazdátlanok maradtak.

romboltatta házaikat és megszüntette az odairányuló élelmiszer-szállítást, úgyhogy mégis átköltöztek, Ludda pedig elnéptelenedett...

És elment Szulajmán Mekkából¹ Jeruzsálembe. Itteni lakását belpoklosok özönlötték körül és olyan zajt csaptak csengettyűikkel, hogy nem engedték aludni. Mikor tudakozódására felvilágosították, hogy milyen kellemetlenségnek vannak kitéve miattuk az emberek, megparancsolta, hogy égessék el őket máglyán. Hozzátette, hogy ha volna bennük valami jó, isten nem engedné őket ilyen szörnyű kínok között meghalni. 'Umár² rávette, hogy ne tegye ezt, mire megkönyörült rajtuk, de megparancsolta, hogy vigyék őket egy távoli helységbe, hogy ne járjanak keljenek az emberek között...

Jazíd ibn al-Valíd lefaragott az embereknek járó pénzekből, mire el is nevezték „Lefaragó Jazídnak”. És felláztak hatalma ellen az országok.

Arab forrás a más hitűek szerepéről

(Al-Mukaddaszí)

Al-Mukaddaszí (megh. 1000 körül) könyvének címe: *A muszlim birodalom leírása*. M. J. de Goeje, 1877, 127. o.

Itt ritkán találni... olyan muszlimot, aki írni tudna, Tabarija (Tiberias) kivételével, amely város állandóan szállítja az írkokokat. Szíriában és Egyiptomban a keresztényeket használják fel írkokokul, mivel a muszlimok rábizzák magukat az ő nyelvismeretükre és nem kaphatók arra, hogy a nem arabok példájára vállalják az arab írás megtanulásával járó fáradságot. Amikor Bagdadban jártam, pirulnom kellett, amint egy törvényszéki tárgyaláson hallottam, hogy milyen hibásan fejezi ki magát a főbíró. Ott ezt nem tekintik fogyatkozásnak. Szíriában a legtöbb pénzváltó, szövetfestő és tímár – zsidó, a legtöbb orvos és írkok pedig keresztény.

Abú Harb felkelése

(Tabarí történeti művéből)

Tabarí (megh. 923.) világtörténelmét a világ teremtésétől 915-ig kronológiai sorrendben írta meg, összes forrásainak megjelölésével.

M. J. de Goeje III., 1879–1901. 328. o.

Ennek az évnek³ eseményei közé tartozik az is, hogy Palesztinában feltűnt Abú Harb al-Mubakra' al Jamání, és felkelést szított a kormányzat ellen.

Egy olyan személy akitől értesüléseimet szereztem, valaki, akiről azt beszélük, hogy ismeri ezt a dolgot, elmondta nekem, hogy Abú Harb kormányellenes lázadását a következő körülmény váltotta ki: Abú Harb távolléte alatt egy katona abban a házban akart megszállni, amelyben Abú Harbnak vagy a felesége, vagy a nővére tartózkodott. A nő nem akarta beengedni,

¹ Ide a hidzsra 97. évében, tehát i. sz. 715. szeptember 5. és 716. augusztus 24. között ment átjatskodni.

² 'Umar ibn 'Abd al-'Aziz, később Szulajmán utódja.

³ A hidzsra 227. évének, vagyis az i. sz. 841. október 21. és 842. október 9. közé eső évnek.

mire a katona korbácsával rásújtott. Az asszony felemelte a karját, hogy védekezzék, az ütés ezt érte, és ott maradt a nyoma. Amikor Abú Harb hazatért az asszony sírva panaszkodott a katona erőszakoskodása miatt és megmutatta a korbácsütésnek a karján húzódó nyomát.

Ekkor Abú Harb fogta a kardját, odament a katonához, aki nem volt elkészülve erre a támadásra, és halálra sebezte. Ezután eltakarta az arcát, hogy fel ne ismerjék, és az urdukn hegycsúcsok közé menekült. A hatóságok kutatni kezdték, de senki sem tudta megmondani, hogy hova tűnt. Nappal Abú Harb előjött és beburkolózva kiült arra a hegyre, amely menedékkül szolgált. Mikor az emberek felfedezték, odamentek hozzá, ő pedig azt tanácsolta nekik, hogy éljenek igazságosan, harcoljanak a hazugság ellen, és rosszállólag beszélt a hatóságokról, a néppel való bánásmódjukról. Ezt tette mindaddig, amíg csak egyszer több, abból a kerületből való földműves ember nem csatlakozott hozzá. Ekkor azt mondta magáról, hogy Omajjád, hívei pedig azt mondták, hogy nem más, mint asz-Szufjání.

Amikor a fentebb említett osztályból már sok híve és követője gyülekezett össze, izgatni kezdett a helyi előkelőségek között, mire a jemenieknek nem is egy vezére is mellésgördött, többek között valami Ibn Bajhasz nevű, a jemeniek között nagy tekintélynek örvendő férfi, és még két más damaszkuszi ember. Ennek a híre csak akkor jutott el Al-Mu'taszim¹ fülébe amikor a kalifa már halálos betegségben szenvedett. De azért ezer katonát küldött Abú Harb ellen Radzsá ibn Ajjúb al-Hadarí vezérlete alatt.

Amikor Radzsá odaért a lázadóhoz, látta, hogy az egész nép Abú Harb körül sorakozott fel. Az, aki ezt nekem elmondotta, azt állítja, hogy Abú Harbnek százezer embere volt. Ekkor Radzsá nem akart megütközni vele, hanem táborot veretett és várt. Amikor eljött a földek megművelésének és bevetésének ideje, és amikor az Abú Harb mellett felsorakozott parasztok elmentek dolgozni a földesurak pedig birtokaikra, úgy, hogy Abú Harbnek alig maradt egy-, vagy kétezer embere, Radzsá akkor vonult fel, hogy megütközzék vele.

A két sereg – Radzsá serege és a „Fátyollal borított” serege – összezapott. Mikor összecsaptak, Radzsá figyelmesen vizsgálta a „Fátyollal borított” seregét és így szólt embereihez: „Nem látok seregében egyetlen vitézt sem, csak őt magát. Ő majd biztosan megmutatja, mit akar elérni támadásával. Ne végezzetek vele gyorsan.” Amint Radzsá mondotta, úgy is történt. A „Fátyollal borított” halogatás nélkül Radzsá seregére rontott. Radzsá így szólt katonáihoz: „térjete ki előle”. Azok kitértek előle, Abú Harb keresztülvágott soraikon és visszafordult. Radzsá megint megparancsolta katonáinak, hogy engedjék keresztül, azok keresztülgétek, Abú Harb átvágtatott soraikon és visszatért csapataihoz.

Egy idő múlva Radzsá így szólt embereihez: „Még egyszer rátok veti magát, engedjétek keresztül, de amikor vissza akar térni, álljátok el az útját és fogjátok le.” Így is történt. A „Fátyollal borított” Radzsá harcosaira vetette magát, azok keresztülgétek, úgyhogy átvágtatott soraikon, majd visszafordult; Radzsá katonái körülvették, megragadták és lehúzták hátsólováról.

Még ezelőtt történt, hogy mikor Radzsá szántsándékkal nem siettette a „Fátyollal borított” elleni harcot, követ érkezett hozzá Al-Mutaszimtól azzal a paranccsal, hogy siessen. Ekkor letartóztatta a követet és vasa verve tartotta, amíg csak közte és Abú Harb között le nem játszódtott az, amit elmondtunk. Akkor elengedte a követet. Aznap, amikor Radzsá Al-Mu'taszim elé vitette Abú Harbot, Al-Mu'taszim keményen megdorgálta a követtel való eljárása miatt. Radzsá erre, válaszolt: „Ő igazhitűek parancsolója – váltson meg az isten életem árán! – te engem ezer harcossal küldtél százezer ellen, nekem pedig nem volt kedvem sietni és hasztalanul elemészteni magamat is, meg embereimet is; ezért kezdtem húzni-halogatni a dolgot, amíg a gyülekező népség le nem apadt, amíg nem kínálkozott kellő alkalom, mód és lehetőség a szétverésére. Akkor ütköztem meg vele, amikor hadai lepadtak, ő gyenge lett, mi pedig erősek. És íme, most fogolyként hurcoltam eléd ezt az embert.”

¹ Al-Mu'taszim abbászida kalifa (833–842).

ARAB UTAZÓK AFRIKA NÉPEIRŐL

Az utazók, kereskedők elbeszélései földrajzi leírásaikon túl, érdekes tudósításokat nyújtanak e távolabbi területek bennszülött lakosságáról is. Az alábbi szemelvény, Buzurg ibn Sahrijár ar-Rámhurmuzi (900–954) tengerészkapitány *Kitáb adzsáib al-Hind* című művéből való, a kelet-afrikai néger „zindzs” törzsek és az arab kereskedő-tengerészek kapcsolatáról ad színes képet.

P Guennel, London, 1928, 204–216. o.

...És mesélte nekem Abú Muhammad al-Haszan ibn 'Amr, hogy egy kapitány mondotta neki, aki egyik hajóján elindult az-Zábadzsba; s a Vákvák szigetek¹ egyik falujába jutottak, minthogy a szél ezekre a szigetekre vezette őket.

Amikor a falu lakosai észrevették őket, elfutottak a pusztaságba, ama jószágukkal együtt, amit magukkal tudtak vinni. S az emberek szintén félték kiszállni a hajóról (a szárazföldre) mivel nem ismerték az országot és nem ismerték a lakosok elszaladásának az okát. Két napig a hajójukon maradtak. Senki sem jött el hozzájuk. Senki sem közeledett s nem bocsátkozott velük tárgyalásokba. És nem volt oka (ennek). Lebocsátottak a hajóról egy embert, aki ismerte a vákvákiai nyelvét. Ő kitéve magát a veszélynek elment, s kiment a faluból a pusztaságba és (ott) talált egy embert, aki felmászott a fára s elrejtőzött rajta. A matróz beszédbe elegyedett vele, s jó volt hozzá, s megvendégelte őt szárított datolyával, ami vele volt, s megkérdezte őt a lakosok elszaladásának oka felől. Biztonságot ígért neki, s megígérte, hogy valamivel megajándékozza, ha megmondja az igazat. Az ember azt mondta neki, hogy amikor a falu lakói meglátták a hajót, úgy gondolták, hogy a hajósok meg akarják őket támadni, s jószágukkal együtt a pusztaságba és az erdő sűrűjébe menekültek.

A kapitány elmondta, hogy a matróz a hajóhoz vezette ezt az embert, s a sziget lakóit a hajó három emberével eme nép királyához küldték szíves üzenettel, s biztonságot ígértek neki és országa népének. [A tengerészek] két darab ruhát, egy kevés datolyát és apróbb ajándékokat adtak ennek az embernek, hogy vigye el a királynak. A király bizalmát fejezte ki irántuk. Visszatértek az ország többi lakosával együtt. A tengerészek együtt maradtak az ország lakosaival s a hajón levő áruikkal kisebb kereskedelmet folytattak velük. Húsz nap sem múlt el, amikor megjelentek náluk egy másik falu lakosai királyukkal a célból, hogy megtámadják ennek a falunak a királyát. A király pedig ezt mondta a tengerészeknek: „Tudjátok meg, hogy ezek az emberek harcolni jöttek ellenem, minthogy úgy vélték [magukban], hogy hozzám került minden [kincs] arról a hajóról. Segítsetek hát nekem s védjétek meg magatokat és engem...”

...Mesélte nekem Iszmáilavajh – és számos tengerész is –, hogy a háromszáztizedik esztendőben² elindult hajóján Ománból³ Kanbaluh felé⁴ tartva. És erős szél kezdett fújni és eltérítette a hajót Szufálat az-Zindzs felé.⁵

A kapitány elmondotta: „Amikor megláttam ezt a helyet, rájöttem, hogy a zindzsik⁶ országába jutottunk, akik emberevők. És amikor mi erre a helyre kerültünk, meg voltunk győződve pusztulásunkról. Elvégeztük a [rituális] mosakodásokat, Allahhoz, a mindenhatóhoz folyamodtunk bűnbánóan, s elmondtuk egymásért a megholtak imáit. Ezalatt pedig körülfogtak minket a zindzsik csónakjai s bevitték a révbe. Bementünk, lebocsátottuk a

¹ Az arab szerzők a kelet-afrikai partvidéken, a mai Mozambik déli részét nevezték így.

² 932.

³ Arábia délkeleti területén.

⁴ Zanzibár.

⁵ Szofala.

⁶ Kelet-Afrika bantu nyelvet beszélő néger lakosságát nevezik így az arab szerzők.

horgonyt s az emberekkel együtt partra szálltunk. Elvezettek minket királyukhoz. Egy fiatalembert láttunk meg, akinek a zindzsikhez mérten szép arca, jó alakja volt. Megkérdezett minket afelől, kik vagyunk. Közöltük vele, hogy az ő országába indultunk. Ő ezt mondta: „Ti hazudtok. Kanbaluhba indultatok, nem pedig hozzánk. A szél hozott [ide] titeket s vetett a mi földünkre.” Mi ezt mondtuk: „Igen, ez így történt. Szavainkkal bizalmadat akartuk megnyerni.” Ekkor ő így szólt: „Rakjátok ki áruitokat és kereskedjetek, nem történik bántódástok.”

Mondotta [a kapitány]: „És mi kibontottuk áruinkat s kereskedni kezdtünk a legjobb módon. Nem kellett sem adót [fizetnünk], sem [megfizetni] az élelmiszereket. Csak a királynak [kellett] valamit ajándékoznunk, ő pedig hasonlót és [mértékben] nagyobbajándékozott nekünk mint ez [ti. amit mi ajándékoztunk]. Több hónapig maradtunk országukban. Amikor pedig elérkezett elutazásunk ideje, engedélyt kértünk tőle [az elutazásra], és ő megadta nekünk az engedélyt. És mi berakodtuk az árukat s befejeztük [üzleti] ügyeinket. Amikor elhatároztuk magunkat az elindulásra, értesítettük erről a királyt. Ő felkelt s lejött velünk a partra barátainak és gulámainak¹ kíséretében. Beszállt a csónakba s velünk együtt a hajóhoz jött és feljött [a hajóra] hét gulámjával. És amikor ők a hajón voltak, azt mondtam magamban, hogy ezért a királyért Ománban harminc dénárt lehet majd kérni, sőt van rajtuk ruha is, amely húsz dénárt fog érni. Tőlük már legkevesebb háromezer dirhem került hozzánk s ez nem fog nekünk megártani. S odakiáltottam a matrózoknak. Felvonták a vitorlákat s felhúzták a horgonyokat, miközben a király üdvözölt minket, kifejezte baráti érzelmeit irántunk, kért minket, hogy térjünk majd vissza hozzá s szívélyes fogadtatást ígért nekünk, ha majd visszatérünk országába. Amikor pedig a vitorlákat felvonták, és ő meglátta, hogy már hajózunk, arca elváltozott és ezt mondta: »Ti már elindultatok, én búcsúszom tőletek.« Felállt, hogy csónakjába szálljon. De mi elvágtuk a csónak kötelét és azt mondtuk neki: »Maradj csak velünk, elviszünk téged a mi országunkba, és méltóképpen megjutalmazunk téged a velünk kapcsolatos jótetteidért, és illő jutalmat adunk neked azért, amit tettél nekünk és cselekedtél.« Ő [pedig] mondotta: »Óh, emberek! Amikor hozzám kerültetek, én hatalmas voltam. Valóban, embereim meg akartak benneteket enni és elvenni vagyonotokat, amint ezt már másokkal tették, de én jó voltam hozzátok és nem vettem el tőletek semmit. Eljöttem hozzátok, hogy hajótokon búcsúzzam el tőletek, meg akarván tisztelni benneteket a magam részéről. Hát járjatok el velem az igazságosságnak megfelelően, visszaküldvén engem országomba.«”

Mondotta [a kapitány]: „De mi nem törődtünk szavaival, s nem fordítottunk rá figyelmet. A szél megerősödött, s nem telt bele egy órába, hogy az ő országa eltűnt szemeink elől. Majd az éjszaka vett minket oltalmába s mi kijutottunk a nyílt tengerre. Beköszöntött a reggel, s a király embereivel együtt a többi rabszolga között volt, s ezekből kétszáz fő [volt nálunk]. Ugyanúgy jártunk el vele, mint ahogy a többi rabszolgával bántunk.”

Mondotta [a kapitány]: „És [a király] abbahagyta [a beszédet] és egy szót sem szólt. Nem fordult hozzánk semmivel sem, úgy tett, mintha nem venne észre minket, mintha ő nem ismerne minket és mi nem ismernők őt. Ezután elértük Ománt s eladtuk a királyt társaival együtt a többi rabszolga között.”

„És amikor a háromszáz... (kihagyás az eredeti kiadás szövegében, a fennmaradt szövegrész alapján legkésőbb 320 [932]-ben) esztendőben elindultunk Ománból, Kanbaluh felé tartva, a szél pedig Szufálat az-Zindzs felé vitt, nem hazudunk, meglepődtünk, meglátva ezt az országot. [A zindzsik] észrevettek minket és elének jöttek. Csónakjaik körülvettek minket. És egyszerre [megláttuk, hogy ezek] azok, akiket mi az akkori látogatás idején ismertünk meg. Ekkor nyilvánvaló és minden kétségen felülivé vált számunkra a pusztulás. Egyikünk sem beszélgetett társaival a nagy félelemtől. Elvégeztük a rituális mosdásokat,

¹ Testőrség.

elmondtuk a halotti imákat és elbúcsúztunk [egymástól]. [A zindzsik] pedig felénk közeledtek és megragadtak minket, a király házához hajtottak minket és bevezettek. Meg voltunk hökkelve. A [trón] széken ugyanaz a király ült, mintha csak egy órája váltunk volna el tőle. Amikor megláttuk őt, elterültünk előtte, erőnk elhagyott bennünket, és nem volt erőnk ahhoz, hogy felkeljünk. A király azonban ezt mondta nekünk: »Ti vagytok barátaim, kétségen kívül.« S egyikünk sem volt képes beszélni, és remegtünk a félelemtől. Ő [pedig] mondotta: »Emeljétek fel fejeteket. Én [már] megkegyelmeztem nektek magatoknak és vagyonotoknak.« Egyesek közülünk felemelték [fejüket] mások pedig nem tudták felemelni a gyöngeségtől és a szégyentől.»

Mondotta [a kapitány]: „Ő szívélyes volt hozzánk, amíg mi mindnyájan fel nem emeltük fejünket, de mi nem tekinthettünk reá a szégyentől, félelemtől és zavartól. Amikor pedig az ő kegyelmével együtt visszatért belénk a lélek is, így szólt hozzánk: »Óh, [ti] áru-lók, én [annyt] tettem értetek és jól bántam veletek, ti pedig azzal jutalmaztatok, amit tettetek és elkövettetek.« Mi ezt válaszoltuk neki: »Vedd figyelembe, óh király, hogy mi tévedtünk és bocsáss meg nekünk.« Ő ezt mondta: »Én már megbocsátottam nektek. Kereskedjétek, mint ahogy akkor kereskedtetek, és senki sem fog ellenetekre tenni.« Mi nem tudtunk hinni [szavainak] az örömtől, és azt gondoltuk, hogy ez csupán ravasz fogás [amely] addig szükséges amíg áruinkat ki nem rakjuk a partra.

Kihirdtük áruinkat a szárazföldekre és nagy értékű ajándékot vittünk neki. De ő visszaadta nekünk és ezt mondta: »Ti érdemtelenek vagytok [arra], hogy ajándékot fogadjak el tőletek, és én nem szennyezem be vagyonomat azzal, hogy tőletek ezt elfogadjam, mivel a ti összes pénzetekek törvénytelen.«

Mi pedig kereskedtünk. [Majd] elérkezett elutazásunk ideje. Engedélyt kértünk [a királytól] a berakodásra, és ő megengedte ezt nekünk. És amikor elhatároztuk, hogy már elindulunk, ezt mondtam neki: »Oh király, te olyasmit tettél velünk, amire mi méltatlanok vagyunk. Mi elárultunk téged és álnokul bántunk veled. De hogyan szabadultál meg és [hogy] tértél vissza országodba?« Ő pedig felelte: »Mikor ti eladtatok engem Ománban, az, aki engem megvásárolt, elvitt egy városba, melyet al-Baszrának hívtak, leírva [a város] ilyen meg olyan. Baszrában megtanultam imádkozni, böjtölni, és egyet s mást a Koránból. Majd az én uram eladott engem egy másiknak, aki elvitt engem az arabok királyának városába, melyet Bagdadnak neveznek.« És ő leírta nekünk Bagdad városát. »S ebben a városban megtanultam tisztán [és helyesen] arabul beszélni. Tanultam a Koránt, együtt imádkoztam az emberekkel a nagy mecsetben, megláttam a kalifát, akit al-Muktadirnak¹ hívnak. Bagdadban több mint egy évig maradtam, addig, amíg emberek nem érkeztek teveháton Khoraszánból. Néztam ezt a rengeteg embert és megkérdeztem tőlük, hová mennek. Azt felelték, hogy Mekkába mennek. Megkérdeztem tőlük, mi az a Mekka. Ők azt felelték, hogy ott található Alláh szent háza, ahová az emberek tisztelegni járnak. S elmondták nekem (Alláh) házána történetét. Ekkor azt mondtam magamban: az én utam az, hogy kövessem ezeket az embereket ehhez a házhoz. A gazdának elmondtam, mit hallottam, s láttam hogy ő [maga] nem akar menni s nem fogja megengedni nekem, hogy elmenjek. Akkor én úgy tettem előtte [mintha nem gondolnék erre] amíg el nem mentek ezek az emberek. Amikor ők kimentek [a városból], követtem őket, és csatlakoztam az emberek csoportjához. Szolgáltam őket az egész út alatt és együtt ettem velük. Ők két ruhát ajándékoztak nekem, s ezeket öltöttem fel, amikor a tiltott területre² léptünk. Megtanítottak engem az istentiszteleti szertartások elvégzésére s Alláh, a mindenható, könnyűvé tette nekem a haddzsot.³ Féltam, hogy ha visszatérek Bagdadba, gazdám elpusztít és megöl engem. Ezért egy másik karaván-

¹ 908–932 között uralkodó Abbászida kalifa.

² A szent városba csak igazhitű muszlim léphetett be.

³ Zarándoklat Mekkában a Kába körül.

nal együtt Egyiptomba mentem és útközben szolgáltam az embereket. Magukkal vittek engem [tevéiken] s megosztották velem élelmüket Egyiptomig. Amikor Egyiptomba érkeztem, megláttam azt az édesvizű folyót, amelyet Nílusnak neveznek. Megkérdeztem, honnét ered a Nílus. Azt mondták nekem, hogy eredete a zindszik országában van. Megkérdeztem, milyen irányban van a Nílus forrása. Azt mondták nekem, hogy annak a városnak az irányában, amelyet Uszvánnak¹ hívnak, a feketék földjének határán. És én követtem a Nílus partját, bemenve az egyik országba és kijöve a másikból. Az emberektől kértem [alamizsnát] és ők tápláltak engem. S ez volt a közönséges állapotom. Valamiféle emberek közé kerültem. Ők gonoszul bántak velem: megkötöztek engem (és többi) szolgálai között [olyan dolgot] szándékoztak rám bízni, amelyet nem voltam képes teljesíteni. De én megszöktem. Más emberek közé kerültem, ezek megfogtak engem és eladtak, én pedig [újból] megszöktem. És szüntelenül ilyen helyzetben voltam Egyiptomból történt kijöveletem óta, amíg el nem értem a zindszik országának területét. Én úgy megváltoztam, hogy felismerhetetlenné váltam, s megdermedt bennem a lélek. S nem volt bennem akkora rettegés Egyiptomból való kijöveletem óta, ama veszedelmek ellenére, melyek osztályrészemül jutottak, mint a félelem, amikor országom felé közeledtem. Azt mondtam magamban, hogy az országban utánam már más király ül [a trónon]. Hatalmába kerítette az országot, neki engedelmessé válik a katonaság, s elvenni tőle a királyságot nehéz. És ha én megjelenek vagy valaki tudomást szerez rólam, akkor engem hozzá visznek, és ő megöl engem vagy ellenem uszít valakit, akit ő hű barátjának tart, és ez megszerzi a fejemet, s ennek révén az ő barátjának fogja magát mutatni. És félelem szállt belém, amely súlyos volt. Rendszerint éjszakánként mentem, országom irányában haladtam, nappal pedig elrejtőztem. Így jutottam el a tengerhez és elkerültem egy hajón valamilyen országig. És én álruhában voltam, úgyhogy nem lehetett felismerni. Majd a tengeren eljutottam addig az országig és egy éjjel a hajó kitett engem országom partjára. Megkérdeztem egy öregasszonyt, igazságos-e a királyuk, aki [a trónon ül]. Ő pedig így szólt: „Alláhra esküszöm fiam, nincs nekünk királyunk Alláhon, a mindenhatón kívül.” És ő elmesélte nekem a király történetét. Én pedig csodálkoztam, mintha nem ismerném őt [ti. az öregasszonyt] és mintha nem én lennék. Azután azt mondta nekem, hogy az ország lakosai megfogadták, hogy nem tesznek senkit királlyá maguk fölött az előző király után, amíg meg nem tudják, mi történt azzal, s reményüket nem vesztik arra, hogy ő [még] él. S ők hírt kaptak a papoktól, hogy korábbi királyuk az arabok földjén van, él és egészséges. Amikor beköszöntött a reggel, elmentem a városba, bementem, elmentem a palotámhoz s bementem, és ott találtam a családomat ugyanabban az állapotban, ahogyan elhagytam, csak hogy ők bánatban éltek, ugyanúgy, mint országom lakosai. És elbeszéltem nekik történetemet. S ők csodálkoztak és örvendeztek, s felvették az iszlám vallást, amelyet én vettem fel [ti. korábban]. egy hónappal ideérkezésem előtt tértem vissza királyságomba. És most boldog vagyok és örülök, hogy Alláh megajándékozott engem és országom népét az iszlámmal, a hittel és az imádságnak, a bűntnek, a haddzsznak, a megengedettnak és a tiltottnak az ismeretével. És én megismertem azt, amit senki sem ismert a zindszik országában. És én azért bocsátottam meg nektek, mivel ti vagytok hitem megjavulásának az oka. De maradt még bennem egy és más, és én kérem Alláhot, hogy szabadítson meg ettől a bűntől.»

Mondotta [a kapitány]: „És én megkérdeztem: »Mi ez, király?« Ő felelte: »[Ez] az én uram, akinek engedelme és beleegyezése nélkül mentem el Bagdadból a hadzsra, és akihez nem tértem vissza. Ha találnék egy hű [embert] elküldeném neki az én áramat [ti. amennyiért engem vett] és átadnám neki. És ha volna köztetek derék [ember] és volna bennetek becsületesség, akkor én átadnám nektek az összeget, amit ő értem fizetett, hogy adjátok át neki azt, és ajándékoznék neki tízszer annyit annak kárpótlásául, amit ő az én személyemben veszített. Ti azonban hitszegő és ravasz emberek vagytok.»”

¹ Asszuán Felső-Egyiptomban.

Mondotta [a kapitány]: „És mi elbúcsúztunk tőle. És ő azt mondta: »Menjete. És ha visszatértek, én ugyanígy fogok kereskedni veletek és még több jót tanúsítok majd irántatok. S adjátok hírül a muszlimoknak, hogy jöjjenek el hozzánk, mivel mi már az ő fivéreik lettünk, muszlimok, mint ők. Ami pedig azt illeti, hogy elkísérjelek titeket a hajóra, hát az én utam nem vezet arra.« És mi elbúcsúztunk és elindultunk.”

Afrika leírása

Al-Isztakhri Abú Iszhák Ibráhím ibn Muhammad el-Fáriszi 951–952 körül élt, a klasszikus arab földrajzi iskola első képviselője. *Kitáb maszálik-al-mamálik* (Az országok útvonalainak könyve) című műve az akkori arabok előtt ismert világnak jól tájékozott és pontos leírását adja. Szemelvényeink Afrika-leírásából valók. Földrajzi, néprajzi tudósításain kívül jelentősek a núbiai aranybányákra vonatkozó ismertetései.

M. J. de Goeje, BGA, T. I., 1870, 144–146. o.

...Ha elindulsz al-Kulzúmból¹ nyugatra a tenger partján, úgy áthaladsz az Egyiptom határaitól [terjedő] pusztaságokon, amíg el nem jutsz azokba a pusztaságokba, amelyek az albudzsához² tartoznak. Ezekben aranybányák vannak a tenger partján [levő] városig, melyet 'Ajdzábnek³ neveznek. Azután pusztaságok húzódnak végig az al-habasa⁴ országában, ez pedig a szemben fekvő parton [terül el] Mekkához és Medinához hasonlóan, úgyhogy szemben fekszik Áden környékével. Azután végződik az al-habasa [országa], s a núbiaiak országával érintkezik, amíg el nem éri a zindzsik országait. A zindzsik országai pedig a legnagyobbak ezek közül az államok közül s végignyúlnak szemben az iszlám valamennyi országával...

...Ha te elindulsz al-Kulzúmból nyugatabbra ettől a tengertől, úgy [meglátod, hogy] ez [a tenger] végigvonul egy víztelen sivatag mentén, amelyben semmi sincs. Ezután a tenger érinti az al-budzsa pusztaságot. Az al-budzsa egy törzs, borsátrak lakói, feketébbek, mint az al-habasa, külsőre hasonlítanak az arabokra. Nekik nincsenek sem falvaik, sem városaik, sem gabonaféléik, kivéve azokat, amiket az al-habasa, Jemen, Egyiptom és a núbiaiak városaiból visznek be hozzájuk. Határuk az al-habasa [földje], a núbiaiak földje és Egyiptom földje között húzódik és az aranybányáig vezet.

Ez a bánya az egyiptomi Usván közelében kezdődik, (végighúzódik) körülbelül tíznapi járóföldnyi távolságra, s eljut a tenger menti erősségig, amelyet Ajzábnek neveznek. Ezen a bányavidéken valamennyi embernek al-allákija a neve. Ez a bánya – homok és síkság, amelyen nincsenek hegyek; ennek a bányának a kincseit Egyiptom földjére szállítják ki. Ez aranybánya, ezüst nincs benne. Az al-budzsa [olyan] törzs, amely bálványokat imád és azt, ami megtetszik neki.

Azután a tenger az al-habasa földjét érinti. Ezek keresztények, s színük közel áll az arabok színéhez a fekete és a fehér között. Ők ezen tenger partján szétszórtan élnek, úgyhogy Ádennel szemközt helyezkednek el. És azt, ami itt leopárdbőrökből és tarka bőrből van, s a jemeni bőrök többségét, amit saruk céljából cserzenek, innét Jemen partjára szállítják ki. Az al-habasa békés nép, amely nem a háború területén él. A [tenger-] parton van egy he-

¹ Vörös-tengeri kikötőváros kb. 1 és 1/2 km-re a mai Suezről.

² Núbia területén élő állattenyésztő nép, másképp „bedzsa”.

³ Afrikai kikötő a Vörös-tenger partján. A XI–XIV. században virágzó város. Jelentős kereskedelmi és zarándokkikötő Mekka felé.

⁴ Különböző etnikumú népek elnevezéseként használják az arab írók. Így jelölték néha az etiópokat, Északkelet-Afrika egyes népeit, néha Nyugat- és Közép-Szudán lakóit.

lyük, amelynek neve Zajla, ez kikötő az al-Hidzsábba és Jemenbe való átkeléshez. Ezután a tenger a núbiaiak országának pusztaságát érinti.

A núbiaiak keresztények. Országaik kiterjedtebbek, mint az al-habasa [országa], s több városuk és megművelt földjük van, mint az al-habasának. Egyiptom Nílusa városaik és falvaik között folyik, amíg ez az ország át nem megy a homoksivatagba, a zindzsik földjeibe, majd ezután azokba a pusztaságokba, amelyeken keresztül az út lehetetlen.

Majd ez a tenger továbbhalad, amíg nem érinti a zindzsik földjét, azt, ami Ádennel szemközt fekszik és a tenger mentén terül el. Szemközt vele az iszlám valamennyi határa található. S ez [a tenger] ahhoz a tengerhez tartozik, amely al-Hind egyes területeivel szemben terül el, kiterjedtsége és bővizű volta folytán. S tudomásomra jutott, hogy a zindzsik [országának] egyes részein hideg területek vannak, ahol fehér zindzsik található. A zindzsik országa pedig szegény ország, kevés ott a megművelt föld és a vetés, kivéve azokat [a területeket], amelyek az uralkodó birtokaival határosak...

...Ami Zavilát¹ illeti, ez al-Magrib² határain belül található. Ez egy város egy oázis közepén. Zavilának kiterjedt területe van, s ez a feketék földjével szomszédos.

A feketék [asz-Szudán] országai terjedelmes országok, ám ezek gyérvízűek és igen szegények; a hegyek között, amelyek ezekben az országokban fekszenek, megvan mindaz, ami gyümölcsökből az iszlám országaiban megtalálható, noha [lakosaik] nem eszik ezeket. Eme gyümölcsök mellett vannak náluk más termények és növények is, amelyekkel ők táplálkoznak, és amelyek ismeretlenek az iszlám országaiban.

A fekete szolgák, akiket az iszlám országaiban eladnak, ő közülük valók. Ezek nem núbiaiak, nem zindzsik, nem al-habasák és nem al-budzsa. Hanem ők egy külön nemzetiség, feketébbek, mint valamennyi [többi], s vidámabbak. S azt mondják, hogy [valamennyi] fekete – az al-habasa, a núbiaiak, az al-budzsa és mások – területei között nincs [olyan] terület, amely kiterjedtebb lenne a feketék országainál. S ezek [az országok] délen az al-Bahr al-Muhít partjáig³ húzódnak északon a sivatag mentén, eljutva Egyiptom pusztaságáig.

...Ami pedig al-Vahátot⁴ illeti, úgy ez az a terület, [amely] korábban megművelt volt, vizekkel, erdőkkel, falvakkal és emberekkel; s nem maradt ott [most] senki sem. Napjainkban nagyszámú termény és elszaporodott s elvadult birkák [találhatók] ottan. Az egyiptomi Szaidtól al-Vahátig a déli határ mentén körülbelül három napi út a pusztaságon át. Al-Vahát pedig érinti a núbiaiak földjét a pusztaságban és a feketék földjéig terjed...

...Ami az aranybányát illeti, Uszvántól odáig tizenöt napi út. A bánya nem Egyiptom földjén fekszik, hanem az al-budzsa földjén, s 'Ajdzábig terjed. S azt mondják, hogy 'Ajdzáb nem az al-budzsa földjén van, hanem csupán az al-habasa egyik városa. A bánya – ez síkság, amelyen nincsenek hegyek; ezt [a síkságot] csupán homok és sziklatörmelék borítja. Azt a helyet, ahol az emberek gyülekezése folyik, al-Allákinak nevezik.⁵ Az al-budzsanak nincsenek falvai és nincs termékeny földje, amelyben gazdagság rejlik, ők (az al-budzsa) csak steppelakók. Vannak telivér tevéik; s azt mondják, hogy a tevék közt nincsenek gyorsabbak, mint ezek. Rabszolgáik, tevéik s egyebük, ami földjükön található, Egyiptomba kerül el...

¹ Líbia területén.

² Észak-Afrika arab neve.

³ „Körülvevő tenger” – az arab írók elképzelése szerint a világot körülvevő óceán.

⁴ A Nílus völgyétől Nyugatra a líbiai sivatagban levő oázisok csoportjának elnevezése.

⁵ Kiszáradt folyómeder Núbiában, már az ókorban is ismert gazdag aranylelőhely.

Az afrikai aranybányákról

Al-Ja'kúbí (Ahmad ibn Abú Ja'kúb ibn Dzsafar ibn Vádih: al-Kátib al-Abbászi) arab történetíró meghalt 897-ben. *Történelem (Tárikh)* című műve az első arab világtörténelem. A történeti témák mellett földrajzi ismeretek is érdekelték. *Kitáb al-Buldán* (Országok könyve) című munkájából vettük alábbi szemelvényünket.

M. J. de Goeje BGA, VII., 216., 345–346. o.

Az, aki az aranybányához – aranyrögbányához utazik, Usvánból indul el addig a két hegy közti helyig, melynek neve al-Dajka, majd tovább al-Buvajba, majd al-Bajdíjjába, majd Bajt Ibn Zijádba, majd Uzajfirba, majd a Dzsabal al-Ahmárhoz (azaz Vörös-hegy), majd a Dzsabal al-Bajdíjjába (azaz Fehér-hegy), majd Kabr Abú Maszúdba, majd Afárhoz, majd Vádi al-'Allákíba; mind ezek a helyek aranybányák, ahová az aranyásók mennek.

Vádi al-'Allákí pedig nagyobb városra hasonlít; itt kevert a lakosság arab és nem arab – aranyásók; vannak itt piacok és van kereskedelem. Italuk pedig a Vádi al-'Allákíban ástott kutakból származik. S azok többsége, akik al-'Allákíban élnek, a Bantú Hanifá agából való Rabi'a törzs emberei, al-Jamáma lakosai közül,¹ akik családjaikkal és ivadékaikkal ide költöztek.

Vádi al-'Allákí és az, ami körülötte fekszik – aranyrögbányák; bármely helyen, mely határos vele, valamennyi törzsből való kereskedők dolgoznak, s a kereskedőkön kívül fekete rabszolgák, akik a föld ásásával foglalkoznak, majd kiemelik a rögöket, a sárga arzénhez hasonlóan, azután pedig olvasztják.

Al-'Allákítól pedig addig a helyig, melyet Vádi al-Hilnek neveznek, egynapi járóföld, majd addig a helyig, melynek neve Anab, majd addig a helyig, amelynek neve Kijar, ahol a rögök kutatására gyülekeznek az emberek; itt al-Jamáma lakosai közül, a Rabi'a törzsből való emberek vannak. Al-'Allákítól addig a bányáig, melyet Bati Báhnak neveznek, egynapi járóföld van. Al-'Allákítól addig a helyig, melynek neve Amád, kétnapi járóföld; addig a bányáig, melynek neve Má asz-Szahrá, egynapi járóföld; az al-Ahsábnak nevezett bányáig kétnapi járóföld; a bányáig, melyet Mizábnak neveznek, melyet a Ballí és a Dzsuhajna² törzsekből való emberek laknak, egynapi járóföld, és addig a bányáig, amelyet 'Arba Bathának neveznek, kétnapi járóföld.

Al-'Allákítól 'Ajdzábig négy napi járóföld. Ajzáb pedig a kikötő a sós tenger partján, inét hajóznak el az emberek Mekkába, al-Hidzsászba és Jemenbe.

S ide érkeznek a kereskedők, akik rúdaranyat, elefántcsontot és egyebet hoznak magukkal.

Al-'Allákítól Barkánig, és ez az utolsó az aranybányák közül, ahová a muszlimok elmennek, harmincnapi járóföld; al-'Allákítól pedig addig a helyig, melyet Dahnak neveznek, melyet a Banú Szulajm³ törzsből való emberek és egyéb mudariták laknak, tíznapi járóföld.

Al-'Allákítól ama bányáig, melynek neve Asz-Szanta, ahol a mudariták és egyebek közül való emberek élnek, tíznapi járóföld; al-'Allákítól addig a bányáig, melyet al-Rafknak neveznek, tíznapi járóföld, s al-'Allákítól ama bányáig, melynek neve Szahit, tíznapi járóföld.

Ezek azok a bányák, amelyekbe a muszlimok eljutnak, s amelyekben az aranyrögök kutatására elindulnak.

¹ Észak-arábiai törzs egyik ága, Jemenben telepedtek le.

² Jemeni törzsek.

³ Nedzs- és hidzsaszbeli törzs, a VIII. században telepedtek le Egyiptomban.

Zavila

Vaddán¹ mögött van a Zavila² területe, amely délről határos vele. Ők muszlimok, mindnyájan elvégzik a hadzsot (Mekkába) ... Ők fekete rabszolgákat szállítanak a feketék miri, zagáva, maravi és egyéb törzséből mivel közel vannak hozzájuk, és ők a feketéktől rabszolgákat zsákmányolnak.

Tudomásomra jutott, hogy a feketék uralkodói eladják a feketéket bármiféle zavar és háború nélkül is. Zavilából származnak a „zavilijja” bőrök. Zavila a pálmák és durra vetések és más növények országa. Itt vegyes lakosság van khoraszániakból, bafaiakból és kufaiakból.

Zavila mögött tizenöt napi járóföldre van egy város, melyet Kuwárnak³ neveznek. Benne egyéb törzsekből való muszlimok élnek; többségükben berberék és ők feketéket hoznak... ...Szidzilmászából⁴ pedig annak, aki utazik, elindulva a kibla irányába [azaz délre], el akarván jutni a feketék egyéb törzseiből való feketék országába – körülbelül ötvennapi járóföld, ha a sivatagon keresztül megy.

Ezután a szanhádzsák⁵ közül való néppel találkozik, amelynek neve anbija. Nekik nincs állandó foglalkozásuk; ők mindnyájan turbánnal kötik be fejüket; ilyen az ő szokásuk. És nem öltenek magukra inget, hanem csupán beburkolóznak ruhájukba. S eledelüket a tevék adják, s nincsenek nekik vetéseik és enivalójuk.

Majd elindul ama terület felé, amelynek neve Gaszt,⁶ ez pedig megművelt völgy amelyben van lakosság. Ott található az ő uralkodójuk. Nekik nincs sem hitük, sem törvényük. Az uralkodó rablótámadásokat hajt végre a feketék országai ellen, és az ő birodalmaik nagyszámúak.

Tengeri kikötők és keleti kereskedelem

Abú Bekr Ahmad ibn Muhammad ibn Iszhák al Hamadáni, akit Ibn al-Fakíhnek (a törvénytudó fia) is neveznek, 902–903 körül írta műveit. *Kitáb al-Buldán* (Országok könyve) című munkája nem tartozik a szigorúan tudományos földrajzi munkákhoz. Célja az egyes országok érdekes sajátosságainak bemutatása. Szemelvényünk *A tengerekről és ezek furcsaságairól* című fejezetből a távol-keleti arab kereskedelmi utakról ad képet.

M. J. de Goeje BGA, T. V., 1885. 54–58. o.

...Szulajmán, a kereskedő, azt mesélte, hogy a kínai hajók nagyobb részét Baszrából, Ománból hozzák és Szíráfban⁷ rakják meg. Így történik, mivel ezen a tengeren gyakoriak a hullámmások és a tenger egyes helyein kevés a víz. Amikor az árukat berakták, édesvizet vesznek fel eme tenger egyik helyén, melynek neve Maszkat, és itt van a vége Ománnak, Szíráf és eme hely között a távolság mintegy kétszáz farszah.

Ennek a tengernek a keleti részében, ama területeken, melyek Szíráf és Maszkat⁸ között [fekszenek], található a Banú asz-Szuffák⁹ lakta part és az Ibn Dzaván¹⁰ sziget. Eme

¹ Város a Dzsafra-oázisnál Tripolitániában.

² A mai Fezzán területén Líbiában.

³ Oázisok vidéke a Szahara északkeleti részén.

⁴ Dél-Marokkó területén; ma már nem létező város. Nyugat-Szudánból a Szaharán át vezető karavánút végállomása volt.

⁵ Berber törzsek.

⁶ Város Nyugat-Szudánban.

⁷ Kikötő a Perzsa-öbölben.

⁸ Omán keleti partján.

⁹ Az Ománi-öböl partvidékének lakosságát nevezi így.

¹⁰ A Perzsa-öbölben levő sziget.

tenger nyugati részében területnek el Omán hegyei, s van köztük egy hely, melynek neve Durdur. Ez egy szűk szakadék két hegy között, amelybe a kisebb hajók bemehetnek, de nem mehetnek be a kínaiak [ti. hajók]. Ezen a helyen két hegy van Kuszajr és Uvajr. Amikor elhagyod a hegyeket, eljutsz arra helyre, melynek neve Szuhár – az Ománi tengerszoros. Maszkatban pedig a vizet az ottani kútból veszik. S van ott egy hegy és azon juhásztorok élnek Omán országaiból. Innét a hajó al-Hind¹ országai felé indul és Kulumaliba² igyekszik. S ezen a helyen van al-Hind országainak őrhelye. Itt van édesvíz. Amikor a tengerészek ott vizet vesznek fel, a helyi lakosok a kínai hajótól ezer dirhemet szednek, más hajóktól pedig tíz-húsz dénárt.

Mali³ al-Hind országai közé tartozik. Maszkat és Kulumali közt a távolság egyhavi út, Kulumali és Harkand-tenger⁴ között körülbelül egyhavi út. Ezután a hajó elindul Kulumaliból a Harkand-tengerre. Amikor átvágnak ezen a tengeren, eljutnak arra a helyre, melynek neve Kalabár.⁵ Eme hely és Harkand között vannak a szigetei [annak] a népek, melyet landzsnak hívnak. Ezek az emberek nem ismerik a beszédet és nem öltöznek ruhákba. Ők ritkás szakállúak. Nem látni közöttük nőket. Ezek az emberek ámbrát adnak egy darab vasért. A szigetről csónakokon mennek ki a kereskedőkhöz, s kókuszdiókat visznek magukkal. A kókusztejt fehér. Amikor ezt isszák, ez édes, mint a méz, és ha állni hagyják egy napig, úgy részegítővé válik. És ha több napig hagyják állni, akkor megsavanyodik és vasért árusítják, s az üzletet taglejtésekkel kötik meg. A landzs (nép) ügyes a tengerhajózásban. Néha elveszik a kereskedőktől a vasat, nem adva nekik semmit cserébe.

Ezután a hajó eljut ahhoz a helyhez, melynek a neve Kalabár, ez al-Zábadzs⁶ egyik birodalma, al-Hind országától jobbra terül el. Kalabár népét az uralkodó fogja egybe. Ágyékkötő szolgál ruhájukul. Ezután a hajó ama hely felé indul, melyet Tujumának hívnak. Ott van édesvíz, s a távolság odáig tíznapi út. Ezután – ama hely felé, Kadrandzsnak⁷ neveznek, ez tíznapi távolságra fekszik. Ezen a helyen van édesvíz, ugyanúgy mint al-Hind többi szigetein is. Valójában ott kutak vannak ásva, melyekben édesvíz van. Kadrandzsban pedig egy elég magas hegy van.

Ezután a hajó ama hely felé indul, melynek neve asz-Szína⁸ és ama hely felé, amelyet Szandarfulátnak⁹ neveznek, ez pedig sziget a tengerben, a távolság idáig tíznapi út. Ezután elindul a tengeren, melynek neve Szandzsá, asz-Szín¹⁰ kapui felé, ezek pedig hegyek a tengeren. Minden két hegy között szoros van, amelyen a hajó áthaladhat. Majd asz-Szín felé halad. Szandarfulától pedig asz-Színig a távolság egy hónapi út. Ha pedig a hegyek között megy, ahol a hajók áthaladnak, úgy a távolság mindössze hétnapi út lesz. Amikor pedig áthaladsz a kapuk között, akkor eljutsz egy helyre, [ahol] édesvíz van, melynek neve Hanfu.¹¹ Itt nappal és éjjel kétszer van dagály és apály...

¹ India.

² Kulum Malaja, kikötő a Malabari partvidéken.

³ Maláj neve a korai arab szerzőknél.

⁴ A Bengáli-öböl déli része.

⁵ Kikötő a Malakka-félszigeten.

⁶ Jáva szigete.

⁷ Az Indokínai-félsziget déli csúcsán levő kikötő Panduranga.

⁸ Indokínai terület, Kokinkína keleti és déli partvidéke.

⁹ Pulo-Kondor szigete.

¹⁰ Kína.

¹¹ Kínai város.

A különbség, amely asz-Szín országai és al-Hind országai között fennáll

Azt mondják, asz-Színban nincsenek szebb és jobb áruk azoknál, amiket a kereskedők Irakba szállítanak. Ami pedig ezt illeti, ami asz-Színban marad, úgy ez rossz és semmi jó sincs benne.

Asz-Szín valamennyi lakosának ruhául mind télen, mind nyáron a selyem szolgál. Némely férfi köztük öt pár selyem salavárit (buggyos nadrágot) is felhúz, hogy megvédje lába alsó részét a nagy nedvességtől. Ami a levegőt illeti, ez forró. Ők nem ismerik a turbánt. Eledelük a rizs. Uralkodóik búzakenyeret és húst esznek. Datolyapálma kevés van náluk, nabizt¹ rizsből készíteneik. Ők nem mosakodnak vízzel, s megeszik a döghúst. A nők nem takarják be fejüket és hajukba fésűket dugnak. S néha némelyiküknek a fején majd húsz fésű is van elefántcsontból. A férfiak pedig a fejükre valami olyat tesznek, ami hasonlít a kalanszuvára (fejkendő)...

A hinduk pedig nem esznek búzát, ők csak rizst esznek. Szakálluk hosszú szokott lenni, úgyhogy néha némelyiküknél három könyök hosszú szakáll is látható. Amikor közülük valaki meghal, fejét kopaszra borotválják és leborotválják szakállát. Ők elválaszthatatlanok az igazságtól, s tiltják a mértéktelenséget az evésben és az ivásban a hét mind a hét napján...

A hinduk ismerik a varázslást, és ők mindnyájan azt állítják, hogy van lélekvándorlás. Hitük ágazataiban különböznek egymástól. Al-Hind lakosai orvosok, bölcsek és csillagászok (csillagjósok). Lovuk kevés van. Uralkodóik nem tartanak saját seregeket. Ők dzsihadot² hirdetnek és (az emberek) felkelnek (hadra) a maguk költségére. A hinduknak nincsenek városaik. Ágyékuk köré kötöt kötnek. Arannyal és karpereccel díszítik magukat, mind a férfiak, mind a nők. A hinduk megengedik a házasságtörést, kivéve Kimár³ uralkodóját. Ő pedig tiltja a házasságtörést és a bort.

Asz-Szín országa egészséges és szép. Városai nagyok, magaslatokon terülnek el, fallal vannak megerősítve és körülveve. Országuk a legegészségesebb, ott a legkevesebb a betegség, és a levegő jó illatú. Ott szinte nem is látni sem félszeműeket, sem vakokat, sem nyomorékokat. Náluk fizetésük van a katonáknak), amint az araboknál is lajstrom szerint (fizetnek). És azt mondják, hogy al-Hind és asz-Szín között harminc uralkodó (bír országot). Közülük a legkisebb uralkodó bír azzal, amivel az arabok uralkodója bír. Al-Hind valamennyi uralkodója értékes díszeket hord.

Al-Hind országában van egy királyság, a tenger partján, melynek neve Rahmá (Ruhmá). Ezt nő kormányozza. S az ő országa veszélyes annak, aki ott találtatik. Az, aki Al-Hindből (ti. al-Hind többi részéből) ide belép, meghal. A kereskedők pedig bejárnak ide a nagy jövedelmek okából.

Ezután eljutsz az-Zábadzs⁴ országba. A nagy uralkodó neve (itt) almihrádzs.⁵ Eme szó magyarázata: „királyok királya”. Ő utána nincs senki, mivel ő a legszélső szigeteken van. És ő igen jó uralkodó. S ebben az országban vannak erdei mocsarak, amelyekben rózsa terem. Ha kihúzzák a mocsárból, elpusztul...

Kunár birodalma pedig négy hónapi járóútra terjed ki. Mindnyájan bálványokat imádnak. Kunár uralkodója leányokkal hál, kiknek száma négyezer. Ámbrát Saláhit szigetéről hoznak be, borsot Maliból, szantált és szantálfát Saláhit déli területeiről, szegfűszeget,

¹ Erjesztett ital.

² Szent háború a hitért.

³ Kambodzsa.

⁴ Jáva.

⁵ Maharadzsa.

szantálfát, kámforfát, szerecsendiót az-Zábadzsból. Az-Zábadzs déli irányban fekszik nem messze asz-Szintől, (attól) az országtól melynek neve Fanszur (Fajszur). Kámforlevelet és indigót asz-Szín területéről hoznak be, bambuszt (abból) az országból, melynek neve Lankbálusz.¹ Kalahot Khoraszán területéről, datolyafürtöket Ománból, rubintot és gyémántot Szerendidből.² És úgyszintén (hoznak be) orrszavúakat, pákat, papagájokat, szindi kakasokat, mindenféle aromatikusszerű esszenciákat és orvosságokat.

Szaladin szultán jellemzése

Abú Sáma, *A két kert könyve* II. rész az 1193. évből. A szerző (megh. Damaszkuszban 1267-ben) kiváló tudós és történetíró. Szaladin nagy vonzóerőt gyakorolt rá. Mint maga tudósít erről. *A két kert könyve* egyrészt írásban megtalált források, másrészt szóbeli közlések nyomán készült összeállítás. Szaladin szultán (Júszuf ibn' Ajjúb Szaláh ed-Dín) a keresztények legnagyobb ellenfele volt a keresztes hadjáratok idején.

Georgens – R. Röricht, 199. o.

Szombaton, Rabí' I. havának 13-án,³ a Szaladin haláláról szóló hírt azzal a további értesüléssel beszéltek Bagdadban, hogy őt Al-Fádil⁴ tanácsára azzal a karddal temették el, melyet a szent háborúban használt; azt is mondták hogy ő ezt a kardot magával vitte a paradicsomba. Al-Fádil a holttestet megmosta a damaszkuszi imámmal együtt és saját költségére felöltöztette. Azt mondták nekem, hogy ő látta, amint a Próféta⁵ néhány kísérőjével Szaladin sírjához zárandokolt, és a sír előtt a rácsnál áhítatosan meghajolt. Arról is értesültem Al-Fádil némely leveléből, hogy a szultán elhunytát követő éjjelen egy férfi azt mondta neki: „ő kiment a fogságból úgy mint Júszuf.”⁶ Aki ezt mondta, az a Próféta kíséretéből való volt. A mi szultánunk megtalálta a másik világban azt, amit itt nem találhatott meg; megnyílt neki a Paradicsom kapuja; ez volt az ő utolsó hódítása! Másvalaki megjegyezte, hogy a szultán halálával az Iszlám elvesztette hőseit, és hogy Alláh kardját, mely az ellenség ellen kivonatott, visszadugták hüvelyébe. Az elhunyt szultán tizenhét fiút és egy kis lányt hagyott hátra, továbbá áldott emléket a hátramaradtaknál. Kincstárában csak egy dinárt és 36 dirhemet⁷ találtak, mert ő a pénzt oly gyorsan, amint az befolyt, ismét kiadta. Ha valaki szükségében támogatást kért tőle, mindig készen állt nála egy barátságos szó, és ha pillanatnyilag nem állt pénz rendelkezésére, úgy megígérte azt egy későbbi időre, és megadta, még hosszabb közbeeső idő után is a megígért előlegeket. Alláh útján járva nem riadt vissza a szent háborúban semmiféle kiadástól, hogy leküzdje az ellenséget, melynek vesztere törekedett; sem az olyantól, mely jámbor hitű muszlimok ellátására szolgált. Alláhnak ezen az útján járva a szent háborúban egyetlen lovat sem öltek vagy sebesítettek meg anélkül, hogy ő a veszteséget kegyesen egy másikkal ne pótolta volna.

A szultán az egyszerű öltözetben lelte örömét, úgy mint vászon, pamut vagy gyapjúban, szeretett ruhadarabokat ajándékként kiosztogatni. Amennyire lángolt a gyűlöletből a hitet-

¹ Nikobár-szigetek.

² Ceylon.

³ Muszlim hónapnév; 1193. március 19. Szaladin március 3-án halt meg.

⁴ Kádi (bíró) Szaladin uralkodása idején; a szerző többek között al-Fádil levelét is felhasználta könyvéhez.

⁵ Muhammad.

⁶ A bibliai József. Vö. a Korán tizenkettedik szúrájával, amely részletesen elbeszéli József történetét.

⁷ A muszlimok a pénzeket bizánci nevekkkel illették: dínar = dénár, dirham = drachma. Az érték, viszonyokat még megközelítőleg is nehéz meghatározni.

lenek ellen, annyira tele volt szíve szeretettel a muszlimok iránt. Aki mellette ült, nem sejtette, hogy a szultán a szomszédja, hanem azt kellett gondolnia, hogy egyik testvére. Természete szerint szelíd volt, megbocsátani kész, igen bőkezű.

Naponta ötször szigorúan imádságot tartott, anélkül, hogy azt órától órára halogatta volna; imámja¹ mindig a közelben tartózkodott, és ha egy nap távol maradt, akkor egy tudóst jelölt ki, akit megfelelőnek ismert. Szaladin számára mértékadó a Korán törvénye volt – más után nem nézett –, Alláhban nap mint nap egyformán bízott.

ZARÁNDOKHELYEK VEZÉRKALAUZA

Abú-l-Hasszán 'Ali ibn Abú Bakr al-Haraví (megh. Aleppóban 1215-ben) *Kitáb az-Zijára* című könyvében pontos jegyzékét adja az iszlám területén fellelhető zarándokhelyeknek, s miközben kora vallási életének dokumentumát közli, leírja mindazt, amit utazásai során megcsodált, s elmeséli az egyes helyekhez fűződő történelmi hagyományokat, népi legendákat.

Al-Haraví, I-II. 1957., 38–41., 53–54., 62–69., 94–96., 112–113., 117–120., 161–162., 192–196. o.

Damaszkusz

Nincs az Iszlám egyetlen országában sem a damaszkuszi Nagy Mecsethez hasonlítható szentély a jeruzsálemi al-Aksza mecseten kívül, mind építészeti szépsége, mind a világi és vallási tudomány területén való aktivitása miatt. A heráti, baléhi és szidzsisztáni nagymecsetek a főhatósága alá tartoznak: ami a Nagy kupola² aranyozott mozaikjait illeti ilyeneket én csak a rómaiak országainak szentélyeiben láttam, amelyekről később lesz szó, ha az Isten is úgy akarja. A Nagy Mecsetben a Sas kupola alatt, kis fehér-fekete erezetű márványoszlopok vannak, amelyekről azt mondják, hogy Bilkisz trónszékéből valók,³ de csak egyedül Isten ismeri az igazságot. Azt is mondják, hogy a Nagy Mecset nyugati minaretje, amelyben Ganzalí és Ibn Tümart, Maghreb uralkodója tartózkodott, a tűzimádók temploma volt, s midőn itt fellobbant a láng Haurán emberei ebbe az irányba fordultak. Jelenleg nagyszámú „szent” tartózkodási helye. A keleti minaret – mind mondják –, az a „fehér minaret”, amelyre leereszkedik majd 'Isza ibn Marjam.⁴ Egy kő található itt Músza sziklájából, amelyet midőn megütött „tizenkét forrás szökött fel belőle”,⁵ Isten az aki egyedül tudja az igazságot. De azt is mondják egyesek, hogy a minaret, amelyre a Messiás le fog szállni a damaszkuszi Mária-templom⁶ mellett van, azonban csak Isten egyedül ismeri az igazságot. A Nagy Mecsetben a Kincstár kupola, vagyis a nyugati kupola alatt tartják számon 'Aisa sírját, ami valójában a bakí⁷ temetőben található, de egyedül az Úr tudja az igazságot. A Nagy Mecset kapuján, amelyet bab az-Zijádának neveznek, egy lándzsatöredék van felfüggesztve Khálid ibn al-Valíd⁸ lándzsájából, és az Isten egyedül tudja az igazságot.

¹ Előimádkozó.

² „Kubbat an-Naszr” a nagymecset központi kupolája.

³ Sába királynője, akinek trónszékét említi a Korán.

⁴ Az utolsó napon Jézus újra eljövételére vonatkozó igen híres hagyományra utalás.

⁵ Korán VII. 160.

⁶ Kanísza Marjam.

⁷ Medinában.

⁸ Muhammad kísérői közé tartozott, igen jelentős szerepe volt Szíria meghódításában (meghalt 21[642]-ben).

A tibériászi fürdő

A tibériászi fürdő, melyet a világ csodái közé számítanak, és amely valóban egyike azoknak, nem azonos a városkapunál a tó oldalán található fürdővel, mivel ehhez hasonlókat nagyszámban találhatunk a világban. Ez a fürdő a tibériászi kerület egyik vízmosságában, al-Huszajnija nevű falutól keletre helyezkedik el, régi építmény, még Szulajmán ibn Dáwud¹ idejére megy vissza. A víz a szentély belsejében szökken fel. Valaha 12 különböző forrás volt itt mindegyik egy-egy betegség gyógyítására, úgy, hogy ha a beteg itt megfürdött, Isten akaratától meggyógyult. Ez a víz a legmelegebb, legtisztább, a legédesebb és a legjobb mindek között. A heveny vagy krónikus betegségben szenvedők, bénák és fájdalommal teltek jönnek ide fürdeni, erre a helyre. A források vize egy szép és nagy medencébe ömlik, ahol ők megfürödhetnek. Ezeknek a fürdőeknek a rendkívüli hasznossága nyilvánvaló és hozzá csak a Konstantinápoly területének határán levő thermák hasonlíthatók, amelyekről később még szó lesz, ha Istennek úgy tetszik, a rómaiak országáról szóló fejezetben.

Jeruzsálem és környéke

... A jeruzsálemi Sziklakupola (Kubbat-asz Szakhra) jelöli a Próféta mennybemenetelének helyét. Itt van az a szikla ahová fölment, és amely őrzi lépteinek nyomát. Magam is láttam ezt a sziklát a frankok idejében,² az épület északi részében áll, vasráccsal körülvéve, mely így egy házhoz hasonlított. Most csak a déli oldala van meg ennek a rácsnak, a szikla pontosan egy arasz hosszú, majd két könyök magas, kerülete pedig meghaladja négy könyököt. A Sziklakupola alatt található a lelkek barlangja, ahol azt mondják a hívők lelkei összegyülekeznek; 14 lépcsőn kell ide leereszkedni. Azt is mesélik, hogy ez a barlang Zaka-riás sírja volt, de egyedül Isten az, aki tudja az igazságot.

Ennek a kupolának a plafonján a következő feliratot olvastam: „Istennek a Kegyelmesnek és a Könyörületesnek nevében. Nincs más Istenség, csak az Élő, a Létező Isten. A szunnyadás nem vesz erőt rajta és nem ismeri az álmodást. Ő az, aki az egekben és a földön van.”³ Ez a felirat aranyoztaiból készült.

A Sziklakupolának négy kapuja van. Én ide a frankok idején léptem be az 569. évben,⁴ és itt, a lelkek barlangjába vezető ajtóval szemben a vasrács mellett láttam Salamon képét, s ettől nyugatra Messiás ábrázolását aranyból drágakő berakásokkal. A keleti kapuboltonzatnál található felírva al-Ká'im bi-'Amr Alláh, az igazhitűek emírének neve és az igaz könyörgés szűrője „Magasztaljuk az Istent” és „Dicsőség Istennek”, és ugyanígy a többi ajtók fölött is, anélkül, hogy a frankok valamit is változtattak volna rajta. Az épület mellett a keleti oldalon van a lánckupola, amely alatt Salamon szolgáltatót igazságot. Északra a papok lakását találjuk, ahol számos oszlop és más művészi csoda látható, amelyekről írni fogok, ha Istennek úgy tetszik az antik dolgokról és épületekről szóló munkámban.

Az al-Aksza mecsetben van 'Umar ibn al-Khattáb mihrábjá⁵ melyet a frankok nem érintettek. A kupolán a következő feliratot olvastam: „Isten a Kegyelmes és Könyörületes nevében. Dicsőség neki, aki átvitte Szolgáját az al-Kharam mecsetből az al-Aksza mecsetbe, melynek környékét megszenteltük. Isten tartsa meg szolgáját és barátját Abú-l-Hasszán 'Alit, az-Záhir li-'Izáz Dín Alláh imámot, az igazhívők emíréjét – Isten áldása legyen rajta,

¹ Salamon.

² Keresztések.

³ Korán II, 256–255.

⁴ 1173.

⁵ 'Umar a második kalifa (634-644), a hagyomány megőrizte palesztinai utazását.

nemes utódain és igaz ősein. Ezt a kupolát urunk a tiszteletre méltó vezír, az igazhitűek emíriének igaz és belső barátja Abú-1-Kászim 'Ali ibn Ahmad rendeletére építették fel és aranyozták be. Isten tartsa meg és segítse őt. Elkészült a 426. év¹ du 1-ka'da végén. 'Abdalláh ibn al-Hasszán al-Miszrí mozaikkészítő munkája." Ezt a feliratot teljes egészében, ugyanúgy az arany mozaikleveleket, a Korán versezeteit, és az ajtók fölött a kalifák neveit a frankok érintetlenül hagyták...

...A mecset alatt volt, azt mesélik, Salamon állatainak istállója, láthatók még ma is a hatalmas kövek és az állatok jászalai. Ugyancsak itt van a barlang is, amelyben, mint mondják Jézus bölcsőjét megtalálták. A mecsettől északra látható „Izrael gyermekeinek medencéje", amelyet, azt mondják, Nabukodonozor levágott fejeikkel töltött meg.

Jeruzsálemben van a Jakobiták² temploma, ahol az a kút található, amelynél azt mondják a Messiás megmosdott, és ahol a szamaritánus asszony hívévé lett; az emberek látogatják és hisznek gyógyerejében. Jeruzsálemben van még Dávid tornya és mihrábjja, amint a Korán említi.³

...Kidron völgyében Jézus anyjának Máriának a sírja van. 36 lépcsőn jut le ide az ember, a kupola alatt 16 márványoszlop áll 8 vörös és 8 zöld márványból, és mind a négy kijáratnál 6 gránitoszlop áll. Belül egy templom van, mely Ábrahámnak (Isten) barátjának mashadja lett, és nem hiányoznak az oszlopok és antikvitások, egy csodálatos művészet tanú... Ami a keresztények zarándokhelyeit illeti, a legjelentősebb a Szent Sír temploma (Kunráma), amely építészeti szempontból azokhoz a csodákhoz tartozik, amelyekről még írni fogok az emlékművekről szóló munkámban. A keresztények számára itt van a sír, amelyet a Feltámadás sírjának neveznek (al-Kijárna) mivel azon a helyen található, ahol a Messiás feltámadt. Valójában a Kumámának nevezett hely személtlerakodó volt, mivel ide dobálták a vidék hulladékát; a városon kívüli terület volt ez, ahol levágták a gonosztevők kezét, és keresztre feszítették a rablókat; ahogyan az Evangélium mondja,⁴ és Isten egyedül tudja az igazságot. Hasonlóképpen itt találják a keresztények a megrepedt kősziklát, ahogyan ők állítják, mivel ez a kereszt alatt volt, és amely alatt Ádám felemelkedett.⁵ Ugyanitt látogatják a keresztény zarándokok Igazmondó József kertjét.⁶ Ami a tűz leszállását illeti⁷ elég hosszú ideig élttem Jeruzsálemben a frankok ideje alatt, hogy megismerjem, hogyan megy végbe az.

Gázától Memphisig vezet ő út

A piramisok a világ csodái közé számítanak, és nincs a földön sem Keleten, sem Nyugaton jelentősebb, impozánsabb, hatalmasabb építmény. Magam is számos piramist láttam Egyiptom földjén: 5 nagyot és több kisebbet. Az öt nagy piramis közül kettő Gázában kettő Dahsur,⁸ és egy Maydum⁹ nevű falu mellett van. Nincs egyetértés az emberek között a piramisoknak sem a nevét, sem funkciójukat illetően; egyesek szerint királlysírok, mások szerint a víz özöntől való félelem miatt építették. Négy homlokzatuk van háromszög for-

¹ 1035. október.

² Jakobitáknak nevezték a szír, mezopotámiai és kaldeai monofizitákat Baradeus Jakob szír szerzetes (megh. 578) után, aki Iustinianos alatt egységes szervezetbe tömörítette őket.

³ Korán XXXVIII. 20–21., 21–22.

⁴ Utalás a 4 evangélista által említett két gonosztevő keresztre feszítésének történetére.

⁵ A Golgotára vonatkozó ismert legendák egyike szerint „Ádám sírja a Golgota sziklaja alatt volt és koponyáját érintette a kereszt lába”.

⁶ Arimateai József annak a kertnek a tulajdonosa, ahová a szent sírt helyezték.

⁷ Utalás a kereszties hadjáratok korában gyakorolt tűzszentelés szertartására.

⁸ 40 km Kairótól.

⁹ 80 km Kairótól.

mában, mindegyikük alaphosszúsága meghaladja a 400 könyököt, magasságuk megközelelti a 400-at nagy könyökben mérve, csúcsteraszán 8 könyök.

Mesélik, hogy Al-Ma'mún¹ megnyitatta a gázai piramisok egyikét: belsejében négyszögű kutat találtak, melynek mindegyik oldalán át ajtók vezettek a leplekbe burkolt halottak kamráiba. Azt is beszélik, hogy a piramisok felső részében szarkofág formájú kőtartályt találtak, ebben egy malachitszobrot, belsejében gyöngy- és kőberakásos aranylemezzel borított emberi testet, mellén egy kiszámíthatatlan gazdagságú karddal és feje mellett egy tojás nagyságú rubinkővel, ami úgy szikrázott, mint a tűz.

E könyv szerzője mondja: „Magam is eljutottam ehhez a piramishoz, lementem a belsejébe és láttam a kőmedencét. Mindabból amit ezekről az építményekről mesélnék, a legvalószínűbbek, hogy a vízözöntől félve építették; építők, ide zsúfolták minden gazdagságukat, ide írták föl minden tudásukat, de mindez teljesen hiábavaló volt: műveik szétszórártak, kincseiket elhordták, és csak emléküket őrzik az emberek. Az itt talált feliratok ugyanolyan hieroglif írások, mint a Felső-Egyiptom templomaiban levők, és senki a világon nem tudja kiolvasni. Mindazokat, amit megértettem ezekből a piramisokból, szfinxekből és Felső-Egyiptom templomaiból éppúgy, mint az Úrnőnek nevezett szoborról, amelyet Fuszatban láttam az Úrnő utcában, szükséges lenne írnom a csodáknak, antiquitásoknak és talizmánoknak szentelt munkámban, ha az Isten is úgy akarja.

Egyiptom

Egyiptom és folyója szintén a világ csodái közé tartoznak. Magam is láttam itt egyazon évszakban háromszínű rózsát, kétféle jázmint, tavirózsákat, mirtuszokat, pézsmarózsákat, bazsalikomvirágokat, kétfajta violát, lótuszgyümölcsöt, cédrust, citromot, narancsot, fél-érett datolyát, banánt, a szikomorfa gyümölcsét, zöld és érett szőlőt, zöld fügét, mandulát, tököt, sárgadinnyét, görögdinnyét, padlizsánt, zöldbabot, zöldborsót, salátát, friss diót, saláta katángot, gránátalmát, spárgát, nádcukrot, és sehol másutt nem láttam ehhez hasonló bőséget.

Igen jól leírta Egyiptomot 'Amr ibn al-'Ász², 'Umar ibn al-Khattáb kalifához küldött levelében. Magam is hallottam egyébként Miszrben 572-ben³ ennek szövegét, mint alább következik [ezután felsorolja a szerző információs láncolatát]: 'Umar ibn al-Khattáb írta 'Amr ibn al-'Ásznak Egyiptom kormányzójának mondván: „Midőn leverem hozzád érkezik ó 'Amr, írj nekem válaszodban Egyiptomról és mindarról, ami ott van, hogy megismerhessem, általad.” 'Amr a szokásos formulák után ezt válaszolta: „Képzeld el Egyiptomot, ó igazhitűek emírje, egyidejűleg a porsivatagot és a két magaslat között zöldellő vidéket, egyik a homok, másik olyannak tűnik, mint egy sovány mellkas vagy kopár hátoldal. Területe és termékei Aszuántól Manszáig terjednek s egyetlen jötevője a Nílus. Ez az áldott folyó a közepén folyik, áradása és apálya éppoly szabályos, mint a nap és a hold váltakozásai. Meghatározott időszakban felfakadnak a föld forrásai, s mintha örte lennének és neki alárendeltjei: vizei zúgnak, felduzzadnak, és úgy kiáradnak, hogy a falvak csak könnyű csónakokkal, kis bárkákkal érintkezhetnek, hálóban levő madárscapathoz hasonlóan. Majd elérkezik a pillanat, amikor visszatér annyira, amilyen volt, mielőtt megváltoztatta folyását és kiáradt medréből. Ekkor jelennek meg és tárulnak szemünk elé Egyiptom kincsei. Ez a nép a kegyelem támogatásával közös erőfeszítéssel megnyitja a völgyek és dombok földjét, és ide veti gabonáját, melynek aratását reméli az Istentől, aki megöntözi harmatával és táplál-

¹ Kalifa (813–833).

² Egyiptom meghódítója.

³ 1176–77.

ja a föld nyirkosságával midőn kicsírázik, felnöveli szárát és formálja kalászát, akár van fekete esőfelhő, akár nincs. Ez az a jelenség ó igazhitűek emírje ami meggazdagítja (Egyiptom) terméketlenségét, és oly bőséget áraszt, hogy a poros sivatag helyett, egymás folytatásaképpen megjelenik előttünk, egy kiterjedt kék víz, amit felvált a fekete iszapföld, ezt követve egy zöld selyemszövet, majd tarkabarka és ezüst gyöngyfüzér. Hála legyen Istennek a legjobb Alkotónak. Végül Egyiptom lakosságának virágzását három tényező biztosítja: nem tűrik uraik igaztalan szavait parasztjaikkal szemben; az ország jövedelmének harmadát a csatornák és árkok rendben tartására áldozzák; és a földadót az erre kötelezettektől, csak a lejárát idején szedik be...”

Alexandria

...Alexandriában találjuk meg Jeremiás próféta Föld alatti sírját; az utódok kápolnáját, amit gyakran látogatnak a zarándokok, Sariija kápolnáját és a régi nagy mecsetet, amelyet állítólag a Próféta társai alapítottak. Számos kápolna, szentély található még itt amennyit sehol másutt nem láttam. Ibn Munkidz mondta nekem, hogy 12 ezer volt belőlük. Mekérdeztem ez ügyben a kádi titkáráját aki azt állította, hogy Al-Malik al-'Azíz 'Uthmán, a hódítás után 20 ezret talált belőlük. Magam nem számoltam meg őket, s csak az Isten tudja mi az igazság ebben.

Alexandriában van a Fárosz, amiről azt mesélik, hogy valaha a város belsejében volt és 7 nagy utca húzódott előtte, amit a tenger azóta elborított. Azt is beszélik, hogy a Fároszban van Alexandrosz (Nagy Sándor) és Arisztotelész sírja, de egyedül Isten tudja van-e igazság ebben az állításban.

...

E könyv szerzője 'Alí ibn Abú Bakr al-Haraví mondja: Bizonyára a világ csodáinak egyike volt az alexandriai Fárosz, tükrével, amelyben mint mondják többnapos út távolságról oly jól láthatók voltak a vitorlás bárkák, hogy felkészülhettek a fogadásukra. Azt is állítják erről a tükörről, hogy felgyújtotta a hajókat, valószínűleg a következő módon: mikor a nap sugara merőlegesen esett a tükörrre, s a visszatükröződő napsugár, amihez hozzájárult a tenger szikrázása és visszaverődése, távolról felgyújthatta a hajót, ami így kétségkívül tüzet fogott. A tükör kiterjedése 60 könyök volt, a Fárosz magassága 300, és Isten egyedül tudja az igazságot.

Ezzel szemben a Fárosz napjainkban nem tartozik már a világ csodái közé, mivel nem több egyfajta tengerparti őrtoronynál.

Szamarra

Alapítását a következőképpen mesélik: Egy erényes ember érkezett egy nap al-Mu'taszim imámhoz:¹ „Igazhitűek emírje, mondta neki, Isten téged bízott meg, hogy alattvalóid és hadsereged gondját viseld. Azonban a te őrséged, tönkreteszi az embereket, és félek, hogy a nép fölkel ellened.” – „Hogyan volna ez lehetséges? Hiszen ha ellenük küldök néhány előőrsöt, senki sem marad belőlük.” – „A nép éjjeli nyíllövessel fog megtámadni ó igazhitűek emírje, és ezért könyörgök Istenhez a mecsetekben és házaikban.” Al-Mu'taszimnak – mondják –, 70 ezer körüli mamelukja volt, és ezért mondta neki a költő „Imám, aki 70 ezer törökkel rendelkezik az a nyilak céltáblája.”

¹ Al-Mu'taszim kalifa 833–842. A felkelésektől, trónkövetelőktől félve török testőrséggel vette magát körül, amelyik egyre nagyobb befolyást és hatalmat nyert a kormányzásban és a kalifa fölött is.

Azt mesélik, hogy miután megértette a sejk szavait al-Mu'taszim, még aznap lóra ült, kiválasztotta Szamarra helyét és 1 millió 50 ezer dirhemért megvette az itt élő szerzetesektől. Megbízta vezírét al-Fadl ibn Marvánt a város felépítésével,¹ ami újabb 1 millió 600 ezer vagy 10 millió dirhembe került, Isten egyedül tudja az igazságot. A kalifa ettől kezdve szüntelenül azon volt, hogy nemes várost hozzon létre. Mikor ide átköltözött, magával hozatta a sejket is, mondván neki: „Mit gondol a nép, o sejk most, hogy véget vetettünk zaklatásuknak?”

„Az emberek ó, igazhitűek emírje, kinyújtott kézzel kérik rád Isten kegyelmét, és odaadó szolgálattal vannak szívükben irántad; mivel elegendő kérni a kalifák és a királyok jóindulatát, hogy azt elnyerjék, s emlékeztetükbe idézni Isten nevét, hogy rágondoljanak, s istenfélelemre buzdítani őket, hogy féljék őt.” Al-Mu'taszim ezután bőkezűen megjutalmazta a sejket, és egyedül Isten az, aki tudja az igazságot.

Mekka

Ott a fényességes Kába, azt mondják azért nevezik így, mert Ábrahám építette azt az alábbi méret szerint, 9 könyök magasságban, 32 könyök a kaputól az északi sarokig, 31 könyök a nyugati oldalon, 22 könyök a Fekete Kő szögletéből a szemben levő déli irányú sarokig, és 20 könyök az északi, a szemben levő oldalon. A teljes kerülete 105 könyök.² Ebben az állapotban maradt mindaddig, míg a kurajsiták lerombolták és újjáépítették az Isten küldöttjének életében. Korábbi állapotához képest lecsökkent 6 és 1/2 könyökkel – nem számítva ide a Hidzsrt.³ A magassághoz még 9 könyöknyit tettek hozzá, mely így 18 könyök lett. Fa- és kőrétegekből építették oly módon, hogy 15 fa és 16 kősor van benne. Belül 6 oszlop emelkedik. Belsejében az angyalok, a próféták és az életfa ábrázolásai láthatók. Ábrahám képmása kezében a jövődőlés nyilaival, Jézus és anyja Mária képe, az egyetlen kép, amelyet Isten küldött megahagyott a győzelem éve után, mikor eltüntette mindezeket a figurális ábrázolásokat. Ugyancsak itt látható felfüggesztve annak a báránynak a szarva, amelyet Ábrahám feláldozott.

A Kába ebben az állapotban maradt egészen Ibn az-Zubajr koráig, midőn leégett, és Ibn az-Zubajr újjáépítette, aki belefoglalta a Hidzsrt is, ekkor olyan széles és alacsony lett, hogy 9 könyöknyivel megemelték a magasságát, amely így 27 könyök lett kőrétegekből. Ibn az-Zubajr 2 könyök szélességet adott a falaknak, 3 oszlopot helyezett el belül, és két kaput, egyet keleten és egyet nyugaton, és két 11 könyök hosszú ajtószárnyat csináltatott rájuk.

¹ 835 Szamarra alapítása, ekkor már ez a nagyvezír kegyvesztett volt.

² Az adatok egybevágóak a hagyomány szerinti méretekkel, amelyekről Ibn Ruszta is tudósít.

³ Félkör alakú építmény a Kábától északra.